

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Fundusz Spójności

PODLASKIE
Rewitalizuje

REGIONALNA POLITYKA REWITALIZACJI WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO 2030

PROJEKT

skierowany do konsultacji społecznych

Listopad 2021

Spis treści

1.	Wprowadzenie	4
1.1.	Po co jest Regionalna Polityka Rewitalizacji?	4
2.	Wizja i cele Regionalnej Polityki Rewitalizacji	6
2.1.	Syntetyczne wnioski z diagnozy.....	6
2.2.	Podlaskie w kontekście rewitalizacji	8
2.3.	Wizja Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego	11
2.4.	Cel główny Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego	11
2.5.	Cele szczegółowe RPR	12
2.6.	Ambitna rewitalizacja	13
2.7.	Komponenty RPR.....	13
3.	SZTUKA REWITALIZACJI	16
3.1.	Podstawowe pojęcia.....	16
3.2.	Rola podmiotów w procesach rewitalizacji.....	17
3.3.	Zasady Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego.....	19
3.4.	Oczekiwana jakość Gminnego Programu Rewitalizacji	20
3.5.	Cechy Gminnego Programu Rewitalizacji.....	20
3.6.	Elementy Gminnego Programu Rewitalizacji	22
3.7.	GPR jako plan działań tzw. Innego Instrumentu Terytorialnego.....	26
3.8.	Opis mechanizmów włączenia mieszkańców	26
3.9.	Nieobligatoryjne elementy GPR	27
3.10.	Rewitalizacja na obszarach wiejskich i słabo zurbanizowanych.....	27
4.	LUDZIE REWITALIZACJI	29
4.1.	Potencjał instytucjonalny	29
4.2.	Szkolenia i warsztaty dla JST.....	30
4.3.	Mentoring.....	30
4.4.	Zespół ds. rewitalizacji.....	31
4.5.	Wzmacnianie zdolności i kompetencji w zakresie rewitalizacji u innych interesariuszy	31
5.	INTERAKCJE - REWITALIZACJE	32
5.1.	W regionie	32
5.2.	Poza regionem.....	33
5.3.	Sieci tematyczne.....	33
5.4.	Pilotáže	33
6.	WSZYSTKO JASNE	35
6.1.	Ukierunkowanie myślenia o rewitalizacji.....	35

6.2.	Regionalny Serwis Rewitalizacji Województwa Podlaskiego	35
6.3.	Krajowe Centrum Wiedzy o Rewitalizacji.....	35
7.	MAPA DROGOWA REWITALIZACJI.....	37
7.1.	Warunki zamieszczenia GPR w Wykazie programów rewitalizacji gmin województwa podlaskiego.....	38
7.2.	Monitorowanie wdrażania programów rewitalizacji w województwie podlaskim	39
7.3.	Ocena realizowanych procesów rewitalizacji.....	39
7.4.	Zmiany RPR.....	40
8.	EFEKTYWNE FINANSOWANIE	41
8.1.	Istota finansowania	41
8.2.	Cel i potencjalne narzędzia finansowania	41
8.3.	Szczególnie pożądane kierunki do finansowania działań rewitalizacyjnych	43

1. Wprowadzenie

Województwo Podlaskie jako region funkcjonujący i nieprzerwanie rozwijający się już ponad 20 lat, rozpoczyna kolejny etap w planowaniu swojego rozwoju. W dniu 27 kwietnia 2020 r. Sejmik Województwa Podlaskiego przyjął *Strategię Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030* (dalej zwaną też Strategią Województwa lub Strategią), która stanowi główny dokument określający kierunki rozwoju regionu i sposoby ich realizacji. Credo Strategii brzmi: „Ambitne Podlaskie”, a władze regionu w 2030 roku widzą Podlaskie jako „przedsiębiorcze, partnerskie i perspektywiczne”.

W tym kontekście, Województwo Podlaskie jako pierwsze w kraju, postanowiło określić Regionalną Politykę Rewitalizacji (RPR). Horyzont czasowy dokumentu jest skorelowany z okresem obowiązywania Strategii i obejmuje okres do 2030 roku. Określenie RPR nie jest obligatoryjne, ale stanowi wyraz ambitnego podejścia do wykorzystania potencjałów i możliwości, które z jednej strony są w regionie (doświadczenie gmin w rewitalizacji, zainteresowanie rewitalizacją mieszkańców i partnerów społecznych w lokalnych społecznościach, rozpoczęte wieloletnie procesy rewitalizacji w wielu miastach i gminach), a z drugiej pochodzą spoza regionu (krajowy system wspierania rewitalizacji, środki polityki spójności Unii Europejskiej na lata 2021-27, nadzwyczajne środki UE dotyczące łagodzenia skutków epidemii COVID-19 tj. Fundusz Odbudowy i jego najważniejsza część - Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności, krajowa sieć osób i instytucji zajmujących się rewitalizacją).

Regionalna Polityka Rewitalizacji to dokument operacyjny Zarządu Województwa Podlaskiego.

1.1. Po co jest Regionalna Polityka Rewitalizacji?

Regionalna Polityka Rewitalizacji została stworzona po to, aby ustanowić system wspierania rewitalizacji w gminach w ramach prowadzenia polityki regionalnej w województwie podlaskim, a także po to, aby była praktycznym narzędziem skutecznego wspomaganie rozwoju lokalnego w województwie. RPR jest przez to narzędziem zwiększania spójności społeczno-gospodarczej i terytorialnej regionu.

Regionalna Polityka Rewitalizacji to równocześnie:

- działanie koordynujące programy lokalne i wspierające je finansowo, przede wszystkim w celu kreowania gotowości do zmian dostosowujących programy lokalne do potrzeb regionu;
- narzędzie rozwoju terytorialnego ukierunkowane na rzecz stymulowania wewnętrznych potencjałów rozwojowych, dostosowujące interwencję do lokalnej sytuacji (uwzględniające zarówno potrzeby miast, jak i gmin województwa podlaskiego), w których odczuwalne są zjawiska kryzysowe wymagające kompleksowych i zintegrowanych interwencji);
- narzędzie upowszechniania rewitalizacji jako ważnego elementu rozwoju miast/gmin, zapewniające trwałość zasad i instrumentów, kompleksowość, mechanizmy finansowania, monitorowania i ewaluacji;
- narzędzie podnoszenia kompetencji zarządczych samorządów (w tym w zakresie planowania strategicznego, przestrzennego i finansowego), które mogą być przydatne zarówno w działalności pojedynczych organizacji, jak i w układach współpracy.

Prace nad RPR prowadzono szeroko i partnersko – w działania diagnostyczne i konsultacyjne zaangażowano wielu partnerów, szczególnie samorządy lokalne. Służyło to temu, aby polityka ta jak najtrafniej odpowiadała na potrzeby lokalnych społeczności województwa podlaskiego, a także temu,

aby jak najszersze było właściwe pojmowanie rewitalizacji, tj. zgodne z przepisami ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji.

Równocześnie należy wskazać, czym Regionalna Polityka Rewitalizacji nie jest. RPR nie jest programem operacyjnym z własnymi środkami finansowymi. RPR nie jest również uszczegółowieniem dokumentu Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-27 ani SZOP-u.

Przedstawiamy Państwu projekt RPR do konsultacji. Liczymy na Państwa aktywny udział w konsultacjach, bowiem to właśnie w ambitnych, kreatywnych interesariuszach rewitalizacji tkwi największa siła tego narzędzia.

Będziemy wdzięczni za wyrażenie każdej opinii i propozycji.

2. Wizja i cele Regionalnej Polityki Rewitalizacji

2.1. Syntetyczne wnioski z diagnozy

W ramach prac nad RPR przeprowadzono w 2021 roku diagnozę społeczno-gospodarczą województwa podlaskiego w zakresie realizowanych procesów rewitalizacyjnych (dalej: diagnoza). W wyniku prac analitycznych oraz szeregu spotkań i wywiadów z interesariuszami rewitalizacji (zwłaszcza gminami) sporządzono dokument diagnostyczny stanowiący podstawę postanowień i kierunków RPR. Diagnoza w całości znajduje się na stronie www.rewitalizacja.wrotapodlasia.pl, natomiast poniżej przedstawione są syntetyczne wnioski z diagnozy:

1. Podlaskie jako ostatnie z polskich województw rozpoczęło wspieranie rewitalizacji w ramach Funduszy Europejskich, dopiero w 2014 roku. Mimo to, rewitalizacja bardzo szybko stała się popularnym instrumentem terytorialnym w gminach różnej wielkości w regionie. Stało się tak zwłaszcza dzięki poważnym środkom Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 (RPOWP) na rewitalizację. A także za sprawą zrealizowanego przy współpracy z Ministerstwem Rozwoju w latach 2016-2018 r. *Konkursu dotacji w zakresie przygotowania lub aktualizowania programów rewitalizacji dla gmin z województwa podlaskiego*. Celem zadania było wsparcie gmin w uruchomieniu procesów zmierzających do rewitalizacji obszarów zdegradowanych, upowszechnienie rozumienia rewitalizacji jako procesu kompleksowych, interdyscyplinarnych przemian ukierunkowanych na wyprowadzenie obszarów zdegradowanych z kryzysu oraz wzmocnienie zdolności gmin do tworzenia mechanizmów partycypacji społecznej). Jednak, podobnie jak w całej Polsce, większość miast i gmin regionu pojmuje rewitalizację w wydaniu „1.0” (jako działanie infrastrukturalne), które od 2015 roku już nie obowiązuje. Dlatego potrzebne jest ciągłe, kilkuletnie działanie upowszechniające właściwe pojmowanie – i co ważniejsze – prowadzenie rewitalizacji w gminach województwa podlaskiego.
2. Najważniejszym elementem każdego systemu jest człowiek, tak samo jest w rewitalizacji. Wiedza na temat właściwego, efektywnego programowania i prowadzenia rewitalizacji w gminach regionu jest bardzo zróżnicowana – od bardzo zaawansowanej w kilku gminach, aż po prawie zerową. Aby proces rewitalizacji był na poziomie lokalnym trafnie zaprogramowany i konsekwentnie, prawidłowo prowadzony, niezbędne jest szkolenie urzędników na poziomie lokalnym (pracowników urzędów miast i gmin, jednostek podległych oraz powiatów) oraz regionalnym (pracowników Urzędu Marszałkowskiego, Urzędu Wojewódzkiego, jednostek podległych). Rewitalizacja to proces bardzo złożony (obejmujący wiele sfer rozwojowych), a uwarunkowania jej prowadzenia ciągle się zmieniają (np. nowelizacja ustawy o rewitalizacji dotycząca ujmowania dostępności w delimitacji, pojawiające się nowe treści dotyczące rewitalizacji w projekcie Krajowego Planu Odbudowy). Stąd też podnoszenie kompetencji rewitalizatorów w gminach powinno być ciągłe (cykliczne). Dodatkowym czynnikiem powodującym potrzebę ciągłego szkolenia jest fluktuacja kadr w urzędach. W miarę możliwości powinno się także systemowo szkolić innych interesariuszy - przedstawicieli organizacji społecznych (ngos), przedsiębiorców, innych interesariuszy publicznych (np. uczelnie, policja, związki wyznaniowe itd.).
3. Zakres wspierania rewitalizacji ze środków RPOWP (działanie 8.5) w okresie 2014-2020 był dość szeroki, a procedury umożliwiały realizację różnorodnych przedsięwzięć. Przyniosło to w dość krótkim czasie efekty w wielu gminach, odczuwalne i doceniane przez mieszkańców. W

niektórych gminach uruchomiły innowacje (np. działania kulturalno-animacyjne na podwórkach). Także wsparcie w ramach RLKS miało duży wymiar rewitalizacyjny (tzw. rewitalizacja małej skali uruchomiła dużą aktywność wspólnot lokalnych i była przez nie bardzo dobrze oceniana). Równocześnie, zaobserwowano dominację JST (gmin) wśród beneficjentów wsparcia w działaniu 8.5 RPOWP, co zmniejszało szanse otrzymania środków na projekty rewitalizacyjne przez ngos, wspólnoty mieszkaniowe czy innych potencjalnych beneficjentów. Ponadto, monitorowanie projektów rewitalizacyjnych w systemie informatycznym okazało się niedoskonałe i wymaga dopracowania.

4. Jak wynika z doświadczenia ewaluatorów, którzy są jednocześnie aktywni w ogólnopolskiej, nieformalnej sieci rewitalizatorów (którą tworzą urzędnicy, organizacje społeczne, naukowcy, doradcy, eksperci dziedzinowi, dziennikarze i inni), aktywna sieć współpracy i wymiany doświadczeń bardzo podnosi efektywność procesów rewitalizacji. Każda konferencja czy wizyta studyjna urzędników przyczynia się do rozszerzania kręgów wymiany wiedzy o rewitalizacji. Ponadto w województwie podlaskim, głównie za sprawą aktywnego, otwartego i pomocnego Zespołu ds. rewitalizacji w Urzędzie Marszałkowskim (oceny przedstawicieli gmin podczas wywiadów) oraz poprzez serię spotkań edukacyjnych w ramach projektu „Regiony Rewitalizacji”, tworzy się nieformalna sieć urzędników lokalnych. Doświadczyli oni pozytywnych efektów swoich działań rewitalizacyjnych oraz którzy dopiero teraz zauważają istotę i potencjał ambitnej rewitalizacji. Zorganizowana, otwarta, szeroka sieć dialogu, dzielenia się doświadczeniami, wzajemnej inspiracji ma ogromny potencjał i jest ważnym czynnikiem efektywnej rewitalizacji w regionie.
5. Środki funduszy europejskich to główne źródło finansowania rewitalizacji w regionie, podobnie jest w całym kraju. To bardzo dobrze, że polityka spójności pozwala osiągać spójność i wewnętrzną dziesiątek gmin i miast. Jednak po 17 latach korzystania ze środków unijnych czas na realizację zasady dodatkowości, która stanowi, że Fundusze Europejskie nie powinny zastępować działań na szczeblu krajowym i regionalnym, lecz je wzbogacać i wzmacniać. Dlatego potrzebne jest budowanie własnego instrumentarium finansowego dla rewitalizacji. Zatem rolą regionu powinno być zabieganie na poziomie krajowym o zwiększanie palety źródeł finansowania różnorodnych projektów rewitalizacyjnych, a także budowanie własnych trwałych źródeł finansowania rewitalizacji (w tym instrumentów zwrotnych).
6. Rewitalizacja to trudne pojęcie dla przeciętnego obywatela, nadal kojarzące się najczęściej z remontem rynku lub pojedynczego obiektu. Dlatego potrzebne są różnorodne i ciągłe działania informacyjne, pokazujące mieszkańcom istotę i walory rewitalizacji. Pozwoli to różnym grupom (przedsiębiorcom, aktywnym mieszkańcom, organizacjom) na włączanie się w procesy rewitalizacji na każdym ich etapie. Gminy każdej wielkości w regionie, zwłaszcza te mniejsze, potrzebują aktualnej informacji o różnorodnych pojawiających się źródłach finansowania projektów rewitalizacyjnych (np. z krajowych środków finansowania mieszkalnictwa, środowiska, włączenia społecznego itd.). Należy także promować osiągnięcia rewitalizacyjne w regionie – obecnie bowiem rewitalizacja w województwie podlaskim nie jest szerzej widoczna na poziomie krajowym, chociaż widoczne są już efekty w wielu gminach regionu. Dobra promocja i rzetelna informacja zwiększą szanse na uruchomienie rewitalizacji także w tych gminach, które dotąd nie stosowały tego narzędzia. Dużą rolę w promocji rewitalizacji w Polsce odegrał projekt pilotażowy „Modelowa Rewitalizacja Miast” (w którym brało udział jedno miasto z regionu), należy wykorzystać doświadczenia krajowe do projektowania pilotaży rewitalizacji na poziomie regionu.

Postanowienia i kierunki RPR wynikają zarówno z syntetycznych, jak i ze szczegółowych wniosków z diagnozy.

2.2. Podlaskie w kontekście rewitalizacji

Poza wnioskami syntetycznymi z diagnozy, na procesy rewitalizacji w województwie podlaskim mają wpływ również inne istotne elementy charakterystyki województwa podlaskiego, kształtujące treść Regionalnej Polityki Rewitalizacji. Poniżej wskazano, jak te zagadnienia powinny przekładać się na kwestie rewitalizacyjne.

ZJAWISKO	SYTUACJA	WNIOSKI
DEPOPULACJA	Według prognozy ludnościowej GUS do 2030 roku województwo podlaskie będzie regionem o znaczącym problemie depopulacji. Obserwuje się odpływ ludności poza województwo i ujemny przyrost naturalny. Negatywny trend dodatkowo pogłębiła pandemia. Gminy z największym przewidywanym spadkiem ludności stanowią ponad 40% całego województwa. Choć następuje starzenie się społeczeństwa, to jednak region zachowuje relatywnie dobrą strukturę ludności według ekonomicznych grup wieku i jego sytuacja prezentuje się korzystnie na tle innych regionów w kraju.	Jednym z głównych kierunków działań powinny być te nakierowane na stworzenie młodemu pokoleniu wchodzącemu na rynek pracy warunków (życia, zamieszkania, zatrudnienia, spędzania czasu wolnego) skłaniających do pozostania w rodzinnych stronach, a przynajmniej w regionie.
MIGRACJE WEWNĘTRZNE	Saldo migracji w gminach województwa podlaskiego wskazuje, że nie tylko w największych miastach, ale także pozostałych ośrodkach powiatowych występują (lub zapowiadają się) procesy o charakterze deglomeracyjnym – ośrodek centralny ma gorsze saldo niż otaczające go mniejsze jednostki osadnicze. Zjawisko to jest niekorzystne w kontekście społecznym, ekonomicznym i środowiskowym.	Przeciwdziałanie wyludnianiu centrów miast i innych miejscowości oraz działania na rzecz ich ożywienia społeczno-gospodarczego (w celu podniesienia ich atrakcyjności osiedleńczej) muszą znaleźć się w centrum myślenia o rewitalizacji – na szczeblu regionalnym i lokalnym.
POMOC SPOŁECZNA	W ostatnich latach widoczny jest spadek liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, jednak mimo tego liczba ta utrzymuje się na relatywnie wysokim poziomie w skali kraju.	Przeciwdziałanie „uzależnieniu” części mieszkańców od systemu pomocy społecznej musi pozostać – mimo pozytywnych trendów w ostatnich latach – istotnym elementem działań rewitalizacyjnych.
USŁUGI PUBLICZNE	W województwie podlaskim występuje jeden z najniższych w Polsce wskaźników uczestnictwa dzieci w wieku 4 lat i starszych w edukacji przedszkolnej.	Poprawa dostępu do usług publicznych związanych z edukacją powinna znaleźć się w centrum uwagi rewitalizatorów.
KAPITAŁ SPOŁECZNY	Liczba aktywnych organizacji pozarządowych jest relatywnie niska.	Rozwijanie aktywności społecznej i budowa kapitału społecznego to zarówno doraźna potrzeba w rewitalizacji w praktycznie każdej gminie, jak i ogólny długofalowy cel działań rewitalizacyjnych.

<p>DZIEDZICTWO KULTUROWE</p>	<p>Skomplikowane dzieje polityczne i historyczne Podlasia przyczyniły się do powstania na jego terenie mozaiki etnicznej i religijnej.</p> <p>Dziedzictwo kulturowe województwa podlaskiego jest w efekcie bogatym i oryginalnym konglomeratem sztuki wysokiej i ludowej – dotyczy to zarówno dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Jest to więc znaczący potencjał regionu.</p> <p>Na Podlasiu wykształcił się wyjątkowy krajobraz kulturowy: zespoły urbanistyczno-budowlane małych miasteczek, obiekty sakralne i cmentarze różnych wyznań, zespoły pałacowo-ogrodowe i dworskie, architektura industrialna i militarna, a także drewniane budownictwo wiejskie. Istotnym elementem tworzącym przestrzeń podlaskich miast jest zabudowa drewniana, nawiązująca swą formą zarówno do wiejskiego budownictwa mieszkaniowego, modernistycznych willi, jak i piętrowych domów czynszowych.</p>	<p>Aktywna dbałość o dziedzictwo powinna znaleźć odzwierciedlenie w działaniach rewitalizacyjnych – przy czym chodzi przede wszystkim o zachowanie dziedzictwa spajającego lokalne społeczności i nadającego im lokalną tożsamość jak i wykorzystanie dziedzictwa jako potencjału do aktywizacji społecznej oraz rozwoju gospodarczego i przestrzennego.</p>
<p>POTENCJAŁ TURYSTYCZNY</p>	<p>Podlaskie wyróżnia się rosnącym i zróżnicowanym potencjałem turystycznym.</p>	<p>Jakkolwiek rozwój turystyki sam w sobie nie może być celem rewitalizacji, to jednak nierzadko wspieranie tej gałęzi lokalnej gospodarki (najlepiej w powiązaniu z innymi sferami aktywności rewitalizacyjnej) może być istotnym elementem przeciwdziałania kryzysowi społeczno-gospodarczemu.</p>
<p>SYTUACJA FINANSOWA GMIN</p>	<p>Stwierdzono słabą lub bardzo słabą sytuację finansową wielu gmin, zwłaszcza najmniejszych.</p>	<p>Choć wdrażanie działań rewitalizacyjnych nie może bazować wyłącznie na środkach zewnętrznych to jednak poszukiwanie alternatywnych metod finansowania przedsięwzięć musi być istotnym elementem tych działań.</p>
<p>DOŚWIADCZENIE REWITALIZACYJNE ORAZ POTENCJAŁ INSTYTUCJONALNY GMIN</p>	<p>Pomimo kilkuletniej realizacji procesów rewitalizacji w gminach województwa, obserwuje się relatywnie nieduże doświadczenie gmin w rewitalizacji oraz innowacyjnych projektach. Co w połączeniu z ograniczonym potencjałem instytucjonalnym tworzy bariery w podejmowaniu przez gminy wyzwań rewitalizacyjnych.</p>	<p>Należy położyć nacisk na promocję rewitalizacji oraz edukację i wsparcie merytoryczne dla gmin. Dodatkowo nakład pracy dla gmin związany z rewitalizacją, i tak znaczący na podstawie wymagań ustawowych, nie powinien być istotnie powiększany poprzez treść RPR.</p>
<p>DOŚWIADCZENIE REWITALIZACYJNE ORAZ POTENCJAŁ INSTYTUCJONALNY WOJEWÓDZTWA</p>	<p>Bardzo ważnym elementem budowania regionalnego systemu rewitalizacji było stworzenie Zespołu ds. rewitalizacji w urzędzie marszałkowskim. Do głównych obowiązków Zespołu należało: m.in. weryfikacja spełnienia wymogów dotyczących cech i elementów programów rewitalizacji opracowywanych przez gminy, prowadzenie wykazu tych programów, wsparcie eksperckie i in. Zadania Zespołu są szerokie, a aktywność uzależniona jest od etapów budowania systemu rewitalizacji w regionie. Dodatkowo zespół zajmował się m.in. rozliczaniem dotacji, ale przede wszystkim samodzielnym monitorowaniem procesów rewitalizacji w</p>	<p>Należy dążyć do zapewnienia ciągłości pracy Zespołu ds. rewitalizacji, oraz do tego, aby miał on możliwość rozwijania swojej wiedzy i umiejętności, poprzez np. udział w różnych etapach procesów rewitalizacji w gminach, wydarzeniach, i pilotażach krajowych itp. Zespół powinien być postrzegany przez gminy i innych interesariuszy jako pierwsze, dostępne źródło aktualnej wiedzy na temat programowania i wdrażania rewitalizacji w regionie.</p> <p>Ze względu na duże zainteresowanie gmin procesami rewitalizacji oraz złożoność tego procesu, członkowie Zespołu powinny</p>

	<p>regionie. Jak wskazały wywiady z gminami, Departament i Zespól są obecnie rozpoznawalni w gminach regionu jako eksperci, którzy chętnie dzielą się wiedzą. Zespól ds. rewitalizacji nie ogranicza się do realizacji podstawowych zadań, ale aktywnie wspiera procesy rewitalizacji nie tylko na poziomie lokalnym czy regionalnym. Bierze udział w krajowych konferencjach, kongresach, seminariach oraz aktywnie uczestniczy w krajowej debacie eksperckiej, instytucjonalnej i naukowej na temat rewitalizacji.</p>	<p>zajmować się stricte rewitalizacją, z głównym zadaniem jakim jest wdrażanie RPR.</p> <p>Dodatkowo należy włączyć Zespól w prace dotyczące projektowania i modyfikacji instrumentów dotyczących rewitalizacji i rozwoju lokalnego w regionie: fundusze europejskie (przyszły program operacyjny), regionalnej odnowy wsi, instrumentów zwrotnych itd.</p>
<p>WSPÓŁPRACA Z INNYMI JEDNOSTKAMI</p>	<p>Niska świadomość istoty procesów rewitalizacji sprawia, że powiaty generalnie nie są zainteresowane współpracą z gminami w ramach rewitalizacji. Jednocześnie, świadomość czym jest proces rewitalizacji odnosi się zasadniczo tylko do przypadku, gdy realizowany jest projekt rewitalizacyjny, przy czym rewitalizacja traktowana jest jako źródło finansowania zadań własnych powiatu niż wsparcie gminy w realizacji procesu rewitalizacji. Organizacje społeczne mają ogromny potencjał włączenia się w procesy rewitalizacji. Organizacje często dużo efektywniej niż JST realizują niektóre zadania czy przedsięwzięcia. Ciesząc się przy tym zaufaniem mieszkańców lub ich grup, są „blisko ludzi”. Organizacje też bardzo często posiadają specjalistyczną wiedzę i umiejętności oraz sprawność działania. To wszystko stanowi bazę do wzmocnienia społecznego filara rewitalizacji, który, jak wskazują badania i analiza projektów, jest niewystarczająco silny w praktyce wdrażania wielu programów rewitalizacji.</p>	<p>Należy położyć nacisk na budowanie świadomości i roli powiatów oraz NGOs w procesie rewitalizacji. Należy podjąć działania edukacyjne oraz świadomościowe, jak mogą się włączyć w ten proces z obopólną korzyścią dla gmin, powiatów i organizacji pozarządowych</p>
<p>MONITOROWANIE</p>	<p>Niska świadomość bieżącego prowadzenia monitoringu działań i procesu rewitalizacji sprawia, że gminy nie zawsze prowadzą analizy postępów, problemów, braków czy pojawiających się możliwości realizacji projektów rewitalizacyjnych. Świadomość prowadzenia monitorowania wynika wyłącznie ze sprawozdawczości GUS oraz stopnia realizacji wskaźników określonych we wnioskach o dofinansowanie finansowanych środkami UE. Nie wszystkie gminy, które realizują proces rewitalizacji wykazują się chęcią i potrzebą prowadzenia monitoringu oraz sprawozdania się urzędowi marszałkowskiemu z postępów we wdrażaniu i realizacji programów rewitalizacji.</p>	<p>Należy ustanowić jasne metody monitorowania rewitalizacji w regionie. Powinny one nie powodować nadmiernego obciążenia administracyjnego w gminach, a równocześnie powinny dawać całościowy obraz aktualnego stanu wdrażania rewitalizacji w regionie.</p>

2.3. Wizja Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego

Wizja Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego brzmi:

Ambitny samorząd województwa podlaskiego stale wspiera gminy w złożonym i długofalowym procesie, jakim jest rewitalizacja. Wsparcie gmin polega nie tylko na przekazywaniu dostępnych środków finansowych z poziomu regionalnego, ale na budowaniu w regionie „kultury rewitalizacji” szczególnie poprzez wsparcie szkoleniowe, ciągłe doradztwo i informowanie oraz rozwijanie sieci rewitalizatorów.

Ciągłe wsparcie z poziomu regionalnego połączone z aktywnością gmin i interesariuszy rewitalizacji spowoduje w ciągu najbliższej dekady znaczące i odczuwane przez mieszkańców zmniejszenie problemów na obszarach zdegradowanych.

Stale rozwijająca się sieć podlaskich rewitalizatorów stanowi główny potencjał prowadzenia kompleksowej rewitalizacji w regionie.

Wizja ta jest zgodna z celami Strategii Rozwoju Województwa i jest podstawą przedstawionych dalej celów RPR.

2.4. Cel główny Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego

Cel główny Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego brzmi:

**Ambitna rewitalizacja
skutecznym narzędziem rozwoju
województwa podlaskiego.**

Cel ten jest w pełnej zgodności ze **Strategią Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030**, która akcentuje potrzebę rewitalizacji. Rewitalizacja zaakcentowana jest w dwóch celach operacyjnych Strategii:

- W celu operacyjnym 2.3. „Przestrzeń wysokiej jakości”, określono kierunek interwencji: „Wspieranie działań rewitalizacyjnych i związanych z odnową wsi”; gdzie wskazano, że „odrębne działania będą ukierunkowane na realizację potrzebnych procesów rewitalizacji, które muszą uwzględniać zmiany społeczne, ekonomiczne, techniczne, środowiskowe i funkcjonalno-przestrzenne”;
- W celu operacyjnym 3.2. „Kapitał społeczny” określono kierunek interwencji: „Wspieranie działań rewitalizacyjnych na rzecz budowy kapitału społecznego”.

Ponadto, cel główny RPR zgodny jest z celem operacyjnym Strategii Rozwoju Województwa 3.1. – „Dobre zarządzanie”, gdzie dla właściwie prowadzonej rewitalizacji działania województwa koncentrować się będą na podnoszeniu kompetencji zarządczych samorządów (w tym w zakresie planowania strategicznego, przestrzennego i finansowego).

Cel główny RPR jest również zgodny z postanowieniami głównego dokumentu rządowego dotyczącego polityki regionalnej, czyli **Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030** (KSRR 2030):

- stwierdza, że zapotrzebowanie gmin w Polsce na niwelowanie sytuacji kryzysowych na obszarach zdegradowanych jest duże. Odpowiedzią na fragmentaryczne i geograficznie zogniskowane kryzysy obszarów powinna być dobrze zaplanowana rewitalizacja, jako narzędzie poprawy warunków życia, rozwoju gospodarczego i jakości środowiska na obszarach kryzysowych.
- w ramach Celu 1 KSRR 2030 (Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym) ustanawia cel 1.4. pn. „Przeciwdziałanie kryzysom na obszarach zdegradowanych”.
- przypisuje samorządowi wojewódzkiemu następujące role w systemie rewitalizacji:
  - prowadzenie regionalnych analiz w zakresie trendów rozwojowych gmin, z uwzględnieniem różnicowań wewnątrzgminnych oraz identyfikacja we współpracy z samorządem lokalnym specyficznych potrzeb obszarów miejskich i wiejskich;
  - budowanie mechanizmów adekwatnego wsparcia finansowanego (środki unijne, środki krajowe) gmin w celu zahamowania i odwrócenia trendów degradacyjnych;
  - opiniowanie/weryfikowanie programów rewitalizacji oraz programów odnowy wsi.

RPR stanowi także realizację celów **Krajowej Polityki Miejskiej 2023** (KPM 2023), która w celu 3 „Odbudowa zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich”, wskazuje rewitalizację jako jednym z pięciu celów głównych.

KPM 2023 wskazuje wprost, że samorząd województwa powinien wspomagać procesy rewitalizacyjne i udzielać wsparcia merytorycznego (szczególnie w zakresie spójności i realizacji celów strategii rozwoju województwa) realizującym je podmiotom.

Cel główny RPR wpisuje się również w **cele polityki spójności na lata 2021-27**, które bardzo silnie akcentują rozwój lokalny i oddolność, szczególnie w tzw. Celu Polityki 5 – „Europa bliżej obywateli”.

2.5. Cele szczegółowe RPR

Cele szczegółowe Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego to:

1. **Upowszechnienie prowadzenia rewitalizacji w gminach regionu zgodnie z ustawą o rewitalizacji** (*sztuka rewitalizacji*)
2. **Budowanie potencjału instytucjonalnego dla kompleksowej rewitalizacji w samorządach regionu oraz ciągłe rozwijanie sieci współpracy podlaskich rewitalizatorów** (*ludzie rewitalizacji i interakcje*)
3. **Zapewnienie aktualnej i pełnej informacji dla podmiotów zaangażowanych w rewitalizację, promocja efektów rewitalizacji w województwie podlaskim i najlepszych rozwiązań** (*wszystko jasne*)
4. **Tworzenie efektywnych procedur wdrażania RPR w kontekście celów Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030** (*mapa drogowa rewitalizacji*)
5. **Dążenie do rozwoju i dostępności instrumentów finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych** (*efektywne finansowanie*)

Cele szczegółowe powiązane są ze wskazanymi dalej komponentami RPR i praktycznie się na nie przekładają. Ta tożsamość służy zwiększeniu przejrzystości dokumentu.

Realizacja celów RPR będzie jednocześnie realizacją kilku celów *Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030*, zwłaszcza:

- celu operacyjnego 2.3. „Przestrzeń wysokiej jakości”,
- celu operacyjnego 3.2. „Kapitał społeczny”
- celu operacyjnego 3.1. – „Dobre zarządzanie”.

2.6. Ambitna rewitalizacja

Czym jest *AMBITNA REWITALIZACJA* - ta, o której mowa w Celu Głównym RPR?

Ustawa o rewitalizacji wyznacza co do zasady formalne ramy prowadzenia rewitalizacji. Jednak to, jakie sformułuje się jej cele, na jakim stopniu ogólności lub szczegółowości i jakie mierniki ich spełnienia się zdefiniuje – to wszystko zależy od gmin, w których uchwała się programy rewitalizacji.

Ambitna rewitalizacja to taka, w której nie tylko proces i dokumenty zgodne są z wymogami ustawy, ale także cele Gminnego Programu Rewitalizacji (GPR) i wyznaczone w nim kierunki działań sięgają w głąb zidentyfikowanych problemów i starają się im faktycznie i skutecznie przeciwdziałać. Ambitna rewitalizacja na poziomie lokalnym musi opierać się na dobrym jakościowo Gminnym Programie Rewitalizacji. Równocześnie, ambitna rewitalizacja na poziomie regionalnym to rewitalizacja wspierana przez cały okres realizacji Strategii poprzez wielotorowe działania samorządu województwa.

Służy temu szereg zróżnicowanych działań powiązanych ze sobą co najmniej w ten sposób, że ich koordynacja i wdrażanie przebiega z uwzględnieniem mechanizmów zarządczych i partycypacyjnych. Niezbędnymi elementami ambitnej rewitalizacji jest aktywny udział interesariuszy, partnerstwo i przejrzystość. Podlega ona bieżącemu monitorowaniu i regularnej pogłębionej ocenie, z której wnioski skutecznie uwzględniane są w doskonaleniu procesu rewitalizacji.

2.7. Komponenty RPR

Na bazie wniosków z diagnozy zidentyfikowano sfery i obszary tematyczne, na których województwo podlaskie może i powinno podejmować działania, wspierać inicjatywy oraz dążyć do kierowania aktywności samorządów lokalnych i podmiotów społecznych tak, aby sprostać wyzwaniu prowadzenia na terenie województwa aktywnej rewitalizacji. Przekłada się to na potrzebę zawarcia w dokumencie określonych treści, celów, zamierzeń i kierunków działań. Zostały one ustrukturyzowane w takich sposób, że w rezultacie RPR składa się z sześciu komponentów:

1. *SZTUKA REWITALIZACJI*

Komponent ten określa sposób prowadzenia polityki rewitalizacji w województwie podlaskim i upowszechniania rewitalizacji w gminach regionu – zgodny z ustawą o rewitalizacji i najlepszymi rozwiązaniami, a jednocześnie z uwzględnieniem charakterystyki regionu i postanowień Strategii Województwa.

2. *LUDZIE REWITALIZACJI*

Zgodnie z maksymą „rewitalizację robimy z ludźmi i dla ludzi”, kluczowym czynnikiem sukcesu w każdym procesie rewitalizacji są wyszkoleni i zmotywowani urzędnicy, a także pozostali

rewitalizatorzy. Komponent ten określa kierunki i sposoby budowania potencjału instytucjonalnego i kapitału ludzkiego dla kompleksowej rewitalizacji w samorządach regionu.

3. INTERAKCJE - REWITALIZACJE

Komponent ten dotyczy budowania i rozwijania sieci współpracy podlaskich rewitalizatorów, dla jak najefektywniejszego i dynamicznego zwiększania przepływu wiedzy, wspólnego wypracowywania rozwiązań uwzględniających uwarunkowania regionalne i lokalne oraz wyzwania krajowe i globalne.

4. „WSZYSTKO JASNE”

Komponent ten dotyczy skutecznej informacji i promocji dla osiągnięcia celów RPR. Z jednej strony odnosi się on do ciągłego informowania gmin i innych interesariuszy o możliwościach płynących z poważnej, kompleksowej rewitalizacji oraz o źródłach jej wspierania (finansowych, szkoleniowych, doradczych); z drugiej strony dotyczy promocji podlaskiej rewitalizacji w regionie i poza nim.

5. MAPA DROGOWA REWITALIZACJI

Komponent ten wskazuje zasady i główne procedury wdrażania RPR w kontekście celów *Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030* oraz innych kluczowych dokumentów. Wskazuje także wymogi odnośnie monitorowania rewitalizacji w regionie.

6. EFEKTYWNE FINANSOWANIE

Komponent ten wskazuje różnorodne źródła i instrumenty finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych – zarówno te obecne na etapie opracowania RPR, jak i te, które będą dostępne w kolejnych latach. Określa i zapowiada rozwiązania regionalne w zakresie budowania instrumentarium finansowego dla kompleksowej rewitalizacji w województwie podlaskim.

Komponenty RPR

Z uwagi na zintegrowany charakter zarówno rewitalizacji jak i polityki rozwojowej prowadzonej przez województwo podlaskie, komponenty RPR są ze sobą wzajemnie powiązane. Fakt ten należy uwzględnić zapoznając się z każdym z nich, gdyż treści w nich zawarte wzajemnie się uzupełniają.

RPR została tak sformułowana, aby poszczególne komponenty umożliwiały rozwijanie, uzupełnianie i modyfikowanie podejmowanych na jej podstawie działań - w miarę pojawiających się potrzeb oraz nowych możliwości i okoliczności. RPR jest dokumentem zapoczątkowującym nowy etap w podlaskiej rewitalizacji, ale z pewnością proces ten na przestrzeni lat będzie ewoluował w zależności do wielu czynników – zatem ważną zasadą w jej realizacji jest zachowanie elastyczności i adaptacyjności.

W kolejnych rozdziałach zawarte zostały postanowienia i rozwiązania w zakresie poszczególnych komponentów RPR.

3. SZTUKA REWITALIZACJI

3.1. Podstawowe pojęcia

Rewitalizacja

Rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji.

Jest to definicja zawarta w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji.

Gminny program rewitalizacji (GPR)

Gminny program rewitalizacji jest wieloletnim dokumentem, przyjmowanym w drodze uchwały przez Radę Gminy, który stanowi podstawę prowadzenia rewitalizacji w gminie.

Zakres programu rewitalizacji oraz sposób jego konsultowania opisany jest w ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji.

Zgodnie z przepisami ustawy o rewitalizacji, do 31 grudnia 2023 roku gmina może prowadzić rewitalizację także na podstawie programu rewitalizacji uchwalonego na podstawie ustawy o samorządzie gminnym (tzw. branżowo „lokalne programy rewitalizacji”). RPR nie zaleca uchwalania nowych „LPR-ów”, ale opracowanie GPR. Co więcej, środki finansowe UE na lata 2021-27 na rewitalizację będą mogły być kierowane wyłącznie na projekty rewitalizacyjne w ramach GPR (nie LPR).

Projekt rewitalizacyjny

Projekt rewitalizacyjny to projekt wynikający z programu rewitalizacji, tj. zaplanowany w programie rewitalizacji i ukierunkowany na osiągnięcie jego celów albo logicznie powiązany z treścią i celami programu rewitalizacji.

Pojęcie „projekt rewitalizacyjny” jest tożsamy z pojęciem „przedsięwzięcie rewitalizacyjne” o którym mowa w ustawie o rewitalizacji (art. 15. ust. 1. pkt 5 ustawy).

Projektem rewitalizacyjnym może być zarówno złożony, kompleksowy, wieloaspektowy projekt, jak również pojedynczy projekt w danej sferze, o ile jest:

- zaplanowany w programie rewitalizacji,
- ukierunkowany na osiągnięcie celów programu rewitalizacji,
- realizowany na obszarze rewitalizacji (ustawa o rewitalizacji wskazuje ponadto, że przedsięwzięcia rewitalizacyjne zamieszczone w gminnym programie rewitalizacji mogą być realizowane również poza obszarem rewitalizacji, jeżeli wynika to z ich specyfiki. Należy jednak ten przepis stosować w wyjątkowych i gruntownie uzasadnionych sytuacjach – np. jeśli projekt

społeczny efektywniej realizowany jest dla całej miejscowości, a nie tylko beneficjentów z obszaru rewitalizacji).

Projekty różnej skali w różnych sferach (np. w zakresie włączenia społecznego, środowiska i klimatu, zdrowia itd.), realizowane przez różnych interesariuszy mogą być projektami rewitalizacyjnymi przy spełnieniu ww. warunków.

Interesariusze rewitalizacji

Interesariuszami rewitalizacji są wszyscy, którzy powinni lub mogą włączyć się w rewitalizację.

Interesariuszami rewitalizacji, są w szczególności: 1) mieszkańcy obszaru rewitalizacji oraz właściciele, użytkownicy wieczystości nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami znajdującymi się na tym obszarze, w tym spółdzielnie mieszkaniowe, wspólnoty mieszkaniowe, społeczne inicjatywy mieszkaniowe i towarzystwa budownictwa społecznego; 2) mieszkańcy gminy inni niż wymienieni w pkt 1; 3) podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność gospodarczą; 4) podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność społeczną, w tym organizacje pozarządowe i grupy nieformalne; 5) jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne; 6) organy władzy publicznej; 7) podmioty, inne niż wymienione w pkt 6, realizujące na obszarze rewitalizacji uprawnienia Skarbu Państwa.

Ww. katalog typów interesariuszy jest zawarty w art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji. Katalog typów interesariuszy jest otwarty, co oznacza, że każdy podmiot może być interesariuszem rewitalizacji.

Pozostałe pojęcia związane z rewitalizacją (np. obszar zdegradowany, obszar rewitalizacji itd.) są określone w ustawie o rewitalizacji.

3.2. Rola podmiotów w procesach rewitalizacji

Z punktu widzenia województwa podlaskiego w systemie rewitalizacji wskazać należy następujące kluczowe podmioty wraz z przypisaniem im najważniejszych zadań:

Ministerstwo obsługujące ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego

Obecnie jest to Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (MFiPR). Jest to resort spełniający formalną i nieformalną rolę w zakresie dopilnowania, aby środki europejskie na rewitalizację wydatkowane były w sposób racjonalny, celowy oraz zgodnie z ideą nowego podejścia do rewitalizacji wprowadzonego w 2015 roku. Jest to realizowane poprzez:

- przygotowanie i wprowadzenie w życie systemowych uregulowań związanych z wykorzystaniem Funduszy Europejskich na przedsięwzięcia rewitalizacyjne (w szczególności: Wytyczne Ministra);
- inicjowanie i realizację projektów dotacyjnych służących upowszechnianiu działań rewitalizacyjnych oraz wypracowaniu, doskonaleniu i promowaniu modelowych rozwiązań w zakresie przygotowania, wdrażania i monitorowania rewitalizacji oraz poszczególnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych;

- podejmowanie i koordynację różnych działań i inicjatyw związanych z optymalizacją i popularyzacją działań rewitalizacyjnych – ta aktywność w największym stopniu sprawia, że resort ten pełni w praktyce rolę koordynatora rewitalizacji w Polsce.

Ministerstwo obsługujące ministra właściwego ds. budownictwa, planowania i zagospodarowania przestrzennego oraz mieszkalnictwa

Obecnie jest to Ministerstwo Rozwoju i Technologii (MRiT). Ministerstwo to jest „właścicielem legislacyjnym” ustawy o rewitalizacji, czyli jest podstawowym partnerem do rozmowy o ewentualnych zmianach legislacyjnych w tym akcie prawnym, pożądanym przez interesariuszy rewitalizacji z województwa podlaskiego.

Samorząd Województwa

Samorząd Województwa spełnia rolę „strażnika” właściwego sposobu przygotowania i prowadzenia rewitalizacji na terenie województwa podlaskiego. Aby wywiązać się z tej roli samorząd województwa sięgać będzie zarówno po kompetencje wynikające z mechanizmów formalnych, jak i po „miękkie” działania organizatorskie. Wśród kluczowych zadań samorządu województwa wymienić należy:

- koordynowanie procesów rewitalizacji na terenie województwa podlaskiego;
- stymulowanie podejmowania działań rewitalizacyjnych przez gminy i innych interesariuszy;
- zapewnianie wsparcia dla gmin w zakresie przygotowania lub zmian Gminnych Programów Rewitalizacji i innych formalnych dokumentów związanych z procesem rewitalizacji;
- prowadzenie wykazu Gminnych Programów Rewitalizacji;
- zapewnienie spójności działań rewitalizacyjnych z regionalną polityką rozwoju;
- wzmacnianie kompetencji gmin w zakresie działań rewitalizacyjnych;
- organizowanie/prowadzenie działań promocyjno-informacyjno-edukacyjnych;
- działania sieciujące, szkoleniowe, promocyjne, itp. włączanie w procesy rewitalizacyjne nowych interesariuszy;
- wspieranie współpracy gmin i wymiany doświadczeń między nimi (zarówno w wymiarze regionalnym, jak i ogólnopolskim).

Inne podmioty publiczne (podległe rządowi, samorządowi województwa, powiatom lub gminom)

Na mocy artykułu art. 3 ust. 3 ustawy o rewitalizacji podmioty te powinny współpracować z gminą na wszystkich etapach procesu rewitalizacji, a więc powinny wspierać ten proces, gdy ich udział jest potrzebny. Niemniej jednak pożądane jest, aby ich podejście do rewitalizacji, wtedy, gdy jest to uzasadnione charakterem podmiotu i konkretnymi stanami faktycznymi, było znacznie bardziej proaktywne i przekładało się na samoistną wolę włączenia się w proces rewitalizacji. Szczególną rolę w tej grupie spełnia Narodowy Instytut Dziedzictwa (NID), podległy Ministerstwu Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu, na bieżąco współpracujący z Zespołem ds. Rewitalizacji. NID poświęca szczególną uwagę promowaniu i wspieraniu umiejętnego łączenia zagadnień dziedzictwa kulturowego i rewitalizacji. W szczególności ustanowił Centra Kompetencji ds. dziedzictwa w rewitalizacji, prowadzi działania szkoleniowe oraz służy gminom wsparciem doradczym związanym z ujmowaniem dziedzictwa w procesach rewitalizacyjnych.

Powiat

W systemie wdrażania rewitalizacji powiatowi zasadniczo nie wyznaczono zadań, niemniej jednak powiat i podległe mu instytucje są pożądanym, a w pewnych obszarach tematycznych, niezbędnym partnerem procesów rewitalizacji. Włączanie powiatu w proces rewitalizacji czyni go aktywnym interesariuszem procesu rewitalizacji i nieraz poprawia skuteczność programów rewitalizacji. Wynika

to z faktu, że aktywna współpraca na linii gmina – powiat w konkretnych przypadkach może być kluczowym czynnikiem powodzenia określonych przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Gmina

Kluczowy podmiot w procesie rewitalizacji rozstrzygający o tym, czy proces rewitalizacji będzie na terenie gminy prowadzony, jaką formę przyjmie i na ile będzie skuteczny i efektywny. Zgodnie z regulacjami ustawy o rewitalizacji gmina jest odpowiedzialna za przygotowanie, koordynowanie i tworzenie warunków dla prowadzenia rewitalizacji, a także jej prowadzenie, monitorowanie i ocenę w takim zakresie, w jakim wynika to z jej właściwości. W tym formalnym stwierdzeniu mieści się szeroka paleta działań, które w procesie rewitalizacji gminy powinny podejmować – często ich zakres może nie być dostosowany do potencjału instytucjonalnego gminy.

Organizacje społeczne

Kwintesencją procesu rewitalizacji jest to, że musi być on prowadzony w sposób partycypacyjny. A więc oprócz administracji i podmiotów publicznych konieczne jest zaangażowanie strony społecznej. Często odbywa się to za pośrednictwem działających na terenie gmin organizacji społecznych. Organizacje posiadają doświadczenie w kontakcie z lokalnymi społecznościami, a także, w zależności od zakresu działania, zaawansowaną i specjalistyczną wiedzę w wybranych aspektach (np. spółdzielczość socjalna, kultura, sport, pomoc ubogim itd.).

Indywidualni mieszkańcy, przedsiębiorcy, grupy nieformalne, itp.

Udział strony społecznej w procesach rewitalizacji nie może być realizowany wyłącznie poprzez organizacje społeczne. Kluczowy jest udział osób indywidualnych (m.in. mieszkańców, przedsiębiorców) lub grup nieformalnych. Jako pożądany trend należy uznać, gdy w trakcie rewitalizacji nieformalnych grupa formalizuje swą działalność stając się tym samym interesariuszem instytucjonalnym.

3.3. Zasady Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego

Poniżej wymieniono zasady Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Podlaskiego. Wśród nich zawarto te, które stanowią element wyróżniający, wynikający z unikalnego podejścia województwa podlaskiego do rewitalizacji, jak i powszechne zasady, którymi muszą rządzić się mechanizmy dotyczące rewitalizacji w gminach regionu:

- 1. Regionalna Polityka Rewitalizacji prowadzona jest zgodnie z celami *Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030*.**
- 2. Regionalna Polityka Rewitalizacji to proces i dokument określający główne filary i postanowienia prowadzenia rewitalizacji w regionie, ale jest to jednocześnie proces elastyczny i otwarty. Elastyczność i otwartość wynikają z zależności RPR od procesów i czynników zewnętrznych oraz mają na celu ciągle dostosowywanie treści RPR w celu największej jej efektywności.**
- 3. Rewitalizacja to proces nieobowiązkowy, ale jeśli gmina się go podejmuje, oznacza to deklarację do osiągnięcia wszystkich celów rewitalizacji wyrażonych w GPR.**
- 4. RPR to polityka prowadzona w oparciu o dowody. Bazuje na gromadzeniu informacji i wiedzy.**
- 5. RPR dąży do sprawiedliwego traktowania gmin każdej wielkości.**

6. Rewitalizację należy traktować jak maraton, a nie sprint – zatem podjęcie się rewitalizacji oznacza świadomą decyzję gminy do przeznaczenia na obszar rewitalizacji znacznych środków finansowych i organizacyjnych w celu osiągnięcia celów GPR.
7. Partycypacja w rewitalizacji obejmuje cały proces - nie tylko opracowanie GPR, ale również jego realizację, monitorowanie i ocenę. RPR jest, analogicznie jak GPR, opracowana i prowadzona w szerokiej partycypacji.
8. Wsparcie szkoleniowe i doradcze dla gmin oraz interesariuszy rewitalizacji, a także działania sieciujące, będą prowadzone przez Zespół ds. rewitalizacji w możliwie szerokim zakresie i w trybie ciągłym.

Prawidłowość wyznaczenia obszaru rewitalizacji

Zasięg przestrzenny obszaru lub podobszarów rewitalizacji jest wyznaczany w odrębnej uchwale rady gminy (tzw. uchwała delimitacyjna) na podstawie diagnozy. Podstawowe wymagania w tym zakresie zawiera ustawa. Diagnoza nie podlega wprost weryfikacji przez samorząd województwa, niemniej jednak samorząd województwa dopatrując się rażących błędów, zaniechań i innych odstępstw w stosunku do wymagań ustawy, realizując postanowienia RPR będzie dążył do wspierania gmin w prawidłowym wyznaczeniu obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji.

3.4. Oczekiwana jakość Gminnego Programu Rewitalizacji

Minimalną zawartość Gminnego Programu Rewitalizacji definiuje od strony formalnej ustawa o rewitalizacji. Formalne brzmienie każdego z wymogów znajduje się w ustawie. W dalszej części omówione zostały obligatoryjne elementy GPR pod kątem tego, aby sporządzony z uwzględnieniem poniższych treści GPR spełnił oczekiwane z punktu widzenia RPR kryteria merytorycznej poprawności, realności i wykonalności. W tym samym celu konieczne jest jeszcze całościowe spojrzenie na program rewitalizacji.

3.5. Cechy Gminnego Programu Rewitalizacji

A) Kompleksowość

Program rewitalizacji ujmuje działania w sposób kompleksowy. Nie pomija żadnej ze sfer wymienionych w ustawie. Jest opracowywany z uwzględnieniem różnych źródeł finansowania (publicznych lub prywatnych). W procesie rewitalizacji nie dopuszcza się możliwości planowania i realizacji tylko wybiórczych inwestycji, nastawionych jedynie na szybki efekt, które nie skutkują zmianami strukturalnymi na obszarze rewitalizacji.

B) Wewnętrzna spójność

Program rewitalizacji musi charakteryzować się ścisłą spójnością między diagnozą oraz kolejnymi jego elementami. Zidentyfikowane negatywne zjawiska, czynniki i przyczyny degradacji oraz wynikające z nich potrzeby powinny ściśle korespondować z wyznaczonymi celami oraz działaniami pozwalającymi na osiągnięcie celów. W szczególności powinno to znajdować odzwierciedlenie w miernikach stopnia realizacji programu, które mają odnosić się do zdiagnozowanych negatywnych zjawisk i w zakresie których zróżnicowania wewnętrzngminne powinny maleć w wyniku realizacji programu.

C) Koncentracja terytorialna

Zgodnie z wymogami ustawy interwencja rewitalizacyjna musi koncentrować się na formalnie wyznaczonym obszarze rewitalizacji. Ustawa dopuszcza jednak, aby przedsięwzięcia rewitalizacyjne zawarte w GPR mogły być realizowane również poza obszarem rewitalizacji, jeżeli wynika to z ich specyfiki. Ten ogólny zapis nie może być interpretowany swobodnie. Powiązanie przedsięwzięcia z przeciwdziałaniem negatywnym zjawiskom zdiagnozowanym na obszarze rewitalizacji, musi być silne i przekonujące. Co do zasady chodzi o określoną lokalizację konkretnych istniejących już obiektów lub obiektów do adaptacji na cele wynikające z GPR. Nie należy również dokonywać segregacji w ramach projektów społecznych (tzn. sztywnie ograniczać krąg odbiorców tylko do mieszkańców obszaru rewitalizacji), gdy przeciwdziałałoby to oczekiwanej integracji i znoszeniu barier społecznych. Jednak w przypadku obejmowania projektem rewitalizacyjnym podmiotów/osób/grup spoza obszaru rewitalizacji należy jednoznacznie wykazać, że podmioty/osoby/grupy z obszaru rewitalizacji są traktowane priorytetowo.

D) Zintegrowany charakter przedsięwzięć (komplementarność)

Program rewitalizacji złożony z wielu różnorodnych przedsięwzięć tworzy mechanizm powiązanych wzajemnie elementów, który dopiero realizowany łącznie umożliwi osiągnięcie pełnej skuteczności interwencji. Oczekuje się więc wzajemnego powiązania (uzupełniania, wzmacniania) oraz synergii przedsięwzięć rewitalizacyjnych, które określić należy zbiorczym określeniem „komplementarność”. Dla efektywności programu rewitalizacji istotne są zwłaszcza następujące aspekty komplementarności:

Przestrzenna – wymaga, aby program rewitalizacji efektywnie oddziaływał na cały obszar kryzysowy (a nie punktowo, w pojedynczych miejscach), a poszczególne projekty rewitalizacyjne wzajemnie się dopełniały przestrzennie lub wzajemnie się wzmacniały. Komplementarność przestrzenna interwencji to zapewnienie, aby prowadzone działania nie skutkowały przenoszeniem problemów na inne obszary lub nie prowadziły do niepożądanych efektów społecznych. Takich jak np. segregacja społeczna czy wykluczenie.

Problemowa – potrzeba realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych, które będą się wzajemnie dopełniały tematycznie, a nie prowadziły do fragmentacji działań (np. tzw. „rewitalizacji technicznej”, „rewitalizacji społecznej” – określeń błędnie stosowanych, ponieważ rewitalizacja powinna być zawsze kompleksowa).

Międzyokresowa – wydatkowanie środków na rewitalizację powinno odbywać się z dochowaniem odpowiednich zasad gospodarowania środkami publicznymi i ciągłości programowej. Należy zadbać, o ile to możliwe i uzasadnione, o kontynuację wcześniej rozpoczętych zadań (np. we wcześniejszej perspektywie budżetowej UE) i wzajemne uzupełnianie się przedsięwzięć tak, aby ostateczny założony całościowy rezultat został osiągnięty.

Źródła finansowania – polega na tym, środki na realizację GPR muszą pochodzić z różnych źródeł (najlepiej także prywatnych), a środki zewnętrzne (np., fundusze europejskie) powinny być dodatkowe i nie powinny zastępować środków własnych gminy.

E) Realizacja zasady partnerstwa i partycypacja

Program rewitalizacji jest wypracowywany przez samorząd gminny i poddawany dyskusji w oparciu o diagnozę lokalnych problemów. Prace nad przygotowaniem programu bądź jego aktualizacją, jak również realizacja programu oparte są na współpracy ze wszystkimi grupami interesariuszy, w tym szczególnie ze społecznością obszarów rewitalizacji, innymi ich użytkownikami, przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi.

Partycypacja społeczna jest wpisana w proces rewitalizacji jako fundament działań na każdym etapie tego procesu (diagnozowanie, programowanie, wdrażanie, monitorowanie, ocena). Skonsolidowanie wysiłków różnych podmiotów na rzecz obszaru rewitalizacji jest ważnym warunkiem sukcesu.

Partycypacja ukierunkowana jest na możliwie dojrzałe jej formy, a więc nieograniczające się jedynie do informacji czy konsultacji działań władz lokalnych, ale dążące do zaawansowanych metod partycypacji, takich jak współdecydowanie.

Brak realnej partycypacji na etapie wdrożenia oznacza brak poważnego podejścia do rewitalizacji. Należy więc zapobiegać sytuacji, w której partycypacja w rewitalizacji jest tylko na jej początku, tj. na etapie opracowywania programu. Prawdziwa partycypacja odbywa się przez cały okres realizacji procesu rewitalizacji.

Ważnym podmiotem w procesie rewitalizacji jest Komitet Rewitalizacji. Z uwagi na jego charakter oraz zadania, zaleca się powoływanie Komitetu Rewitalizacji w początkowej fazie opracowywania GPR.

3.6. Elementy Gminnego Programu Rewitalizacji

Wymagane przez ustawę elementy GPR to:

1) Szczegółowa diagnoza obszaru rewitalizacji

Obejmuje analizę negatywnych zjawisk oraz lokalnych potencjałów występujących na terenie obszaru rewitalizacji. Ma charakter pogłębiony. W mniejszym stopniu niż w przypadku diagnozy delimitacyjnej musi bazować na analizie ilościowej (wskaźniki, wykresy, mapy, itp.), a znacznie większe znaczenie powinna odgrywać analiza jakościowa (wywiady, warsztaty, itp.) prowadząca do sformułowania opisu mechanizmów powstawania zidentyfikowanych zjawisk. Diagnoza obejmuje analizę wszystkich 5 sfer (społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej oraz technicznej) dla całego obszaru rewitalizacji. Na bazie diagnozy czynników, zjawisk kryzysowych oraz analizy potencjałów należy określić skalę i charakter potrzeb rewitalizacyjnych. Treść diagnozy pogłębionej powinna ściśle korespondować z dalszą treścią GPR. Zdiagnozowanie negatywnego zjawiska, w tym zidentyfikowane przyczyny jego powstania przyczynia się do programowania w GPR działań mających mu przeciwdziałać.

2) Opis powiązań Gminnego Programu Rewitalizacji z dokumentami strategicznymi gminy

W szczególności opis musi zawierać odniesienie do strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwiązywania problemów społecznych. Ponadto warto odnieść się do tych dokumentów strategicznych, których treść ściśle odnosi się do zagadnień stanowiących również przedmiot GPR. Należy podkreślić, że ustawodawca nie wymaga stwierdzenia lub dowodzenia zgodności GPR z dokumentami strategicznymi, lecz dopuszcza również sytuację, gdy tej zgodności nie będzie. Należy wówczas zapowiedzieć działania na rzecz usójnienia przedmiotowych dokumentów.

3) Opis wizji stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji

Opis wizji to przełożenie na słowa planowanego efektu rewitalizacji. Pożądane jest, aby zawierał wnioski w zakresie docelowego ogólnego stanu obszaru zapisane językiem prostym (bez liczb, wskaźników i zbyt fachowych pojęć). Ważne, aby opis ten sformułowany został w sposób zwięzły i klarowny, a sama wizja była realistyczna i możliwa do osiągnięcia.

4) Cele rewitalizacji oraz odpowiadające im kierunki działań

Sformułowanie celów powinno z jednej strony stanowić przełożenie wizji na bardziej konkretne zamierzenia (do których należałoby wskazać mierniki ich osiągnięcia), a z drugiej odnosić się do zidentyfikowanych w diagnozie problemów i potrzeb (nie pozostawiając istotnych z nich bez takiej odpowiedzi). Liczba i struktura celów zależy wyłącznie od koncepcji programu i potencjału instytucjonalnego realizujących go podmiotów.

Wskazanie kierunków działań stanowi kolejny poziom przekładania wizji na konkrety. W szczególności powinny one ilustrować uzyskanie odpowiedzi na pytania: dlaczego i w jaki sposób zakłada się zahamowanie regresu, jak wywołać korzystne tendencje rozwojowe, a także w jakich sferach konieczne są działania dla skierowania dotkniętego kryzysem obszaru na ścieżkę rozwoju. Z uwagi na zintegrowany charakter działań, kierunki działań mogą służyć realizacji więcej niż jednego celu.

5) Opis przedsięwzięć rewitalizacyjnych, w szczególności o charakterze społecznym oraz gospodarczym, środowiskowym, przestrzenno-funkcjonalnym lub technicznym

W tym punkcie należy wskazać przedsięwzięcia wpisujące się w wyznaczone kierunki działań. Ustawa rozróżnia dwa rodzaje opisów przedsięwzięć, zróżnicowane przede wszystkim pod względem stopnia pewności ich realizacji (ale także istotności dla realizacji wyznaczonych celów) i związanego z tym zakresu posiadanych informacji:

a) Lista planowanych podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, wraz z ich opisami

Przedsięwzięcia podstawowe to takie, które tworzą wiązkę działań mających łącznie zapewnić osiągnięcie celów programu oraz są na zaawansowanym stopniu przygotowania, dającym pewność ich realizacji. Zestaw informacji, jakie zawiera przedsięwzięcie podstawowe (o ile są dostępne) to: nazwa przedsięwzięcia i wskazanie podmiotów je realizujących, zakres realizowanych zadań, lokalizacja, szacowana wartość, prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny w odniesieniu do celów rewitalizacji, opis działań zapewniających dostępność osobom ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.

b) Charakterystyka pozostałych dopuszczalnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, realizujących wyznaczone kierunki działań

Pozostałe dopuszczalne przedsięwzięcia rewitalizacyjne tzw. „uzupełniające” to takie, które również wpisują się w wyznaczone kierunki działań i oczekuje się, że ich realizacja wzmocni odpowiedź na zidentyfikowane problemy. Niemniej jednak ich realizacja nie jest przesądzona na etapie formułowania programu, gdyż są na wczesnym etapie planowania lub zakłada się, że interesariusze/partnerzy programu dopiero podejmą się ich realizacji w okresie jego wdrażania. Z tych względów, na etapie formułowania programu możliwe jest zamieszczenie dla każdego z nich tylko ogólnej charakterystyki dopuszczalnych (istotnie pożądaných) przedsięwzięć.

Zarówno przedsięwzięcia podstawowe, jak i pozostałe są „projektami wynikającymi z programu rewitalizacji”.

6) Opis mechanizmu integrowania zaplanowanych w GPR działań oraz przedsięwzięć rewitalizacyjnych

Ten element GRP powinien zapewniać, że program będzie autentycznie zintegrowany, tzn. przedsięwzięcia będą wzajemnie ze sobą powiązane i skoordynowane (technicznie, formalnie i

merytorycznie). Chodzi też o zapewnienie komplementarności między poszczególnymi projektami/przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi oraz działaniami różnych podmiotów na obszarze objętym programem rewitalizacji. Przedsięwzięcia nie powinny kolidować ze sobą, nie osłabiać swych efektów czy wręcz przeciwdziałać realizacji celów (np. plan wspierania lokalnych przedsiębiorców, podczas gdy sposób realizacji określonych projektów odcina ich na długi okres od klientów dodatkowo pogarszając ich sytuację). Dodatkowo z uwagi, iż w procesie rewitalizacji kluczowym etapem jest etap wdrażania, omówienie powiązań i koordynacji przedsięwzięć z punktu widzenia etapu programowania jest niewystarczające. Należy skonstruować (jako element systemu wdrożeniowego) mechanizmy zapewniające właściwą koordynację i doskonalenie przedsięwzięć – przy równoczesnym zapewnieniu spełnienia wymogów ustawy w zakresie partycypacji społecznej.

7) Szacunkowe ramy finansowe Gminnego Programu Rewitalizacji wraz z szacunkowym wskazaniem środków finansowych ze źródeł publicznych i prywatnych

Należy wskazać indykatywne (wstępne) ramy finansowe w odniesieniu do przedsięwzięć podstawowych (wskazanie konkretnych wartości) oraz przedsięwzięć dopuszczalnych (wskazanie wstępnych oszacowań wartości). Szacunki powinny uwzględniać indykatywne wielkości środków finansowych z różnych źródeł, w tym zwłaszcza środki własne gminy oraz pozostałe krajowe środki publiczne (w celu realizacji zasady dodatkowości środków UE), jak i prognozę włączenia środków prywatnych w realizację programu.

8) Opis struktury zarządzania realizacją Gminnego Programu Rewitalizacji, wskazanie kosztów tego zarządzania wraz z ramowym harmonogramem realizacji programu

Opis systemu realizacji (wdrażania) programu rewitalizacji powinien być realistyczny. Powinien być dostosowany do potencjału organizacyjnego gminy i jej zasobów instytucjonalnych, przy jednoczesnym zaplanowaniu dedykowanych struktur lub mechanizmów, zapewniających sprawność przebiegu jego realizacji. Ważne jest osadzenie systemu zarządzania programem rewitalizacji w przyjętym przez daną gminę ogólnym systemie zarządzania. Dodatkowym elementem obligującym do zaplanowania struktury zarządzania programem w realistyczny sposób jest wynikający z ustawy obowiązek podania szacunkowego budżetu w zakresie zarządzania i ramowego harmonogramu działań.

Opis systemu zarządzania powinien być powiązany z treściami dotyczącymi mechanizmów integrowania działań oraz przedsięwzięć rewitalizacyjnych zaplanowanych w GPR.

9) System monitorowania i oceny gminnego programu rewitalizacji

System monitorowania GPR powinien umożliwiać jednoznaczną ocenę postępów realizacji programu i jego komponentów (celów, przedsięwzięć). Równocześnie powinien być zaprojektowany tak, aby monitorowanie rzeczywiście odbywało się w zaplanowanych cyklach.

Monitorowanie rewitalizacji powinno być osadzone lub powiązane z monitorowaniem rozwoju całej gminy (które najczęściej jest określane w strategii rozwoju gminy).

Nie rekomenduje się projektowania bardzo zaawansowanych lub rozbudowanych systemów monitorowania, jeśli w gminie nie ma praktyki rzetelnego monitoringu. Bardzo często bowiem, mimo złożonych zestawów mierników w programie, w praktyce monitorowanie nie jest prowadzone. Należy rozważyć zaprojektowanie takiego zestawu mierników (wskaźników), który nie będzie zbyt obszerny, ale będzie umożliwiał rzeczywiste monitorowanie przez cały czas realizacji GPR.

Ocena aktualności i stopnia realizacji gminnego programu rewitalizacji musi być przeprowadzona co najmniej raz na 3 lata. Obowiązek oceny może być zrealizowany zarówno przez zaawansowane badanie

ewaluacyjne, jak i w sposób uproszczony. Ważne jest, aby ocena była rzetelna i przedstawiała uzasadnione wnioski i konkretne rekomendacje odnośnie ewentualnej modyfikacji GPR. W ramach oceny nie należy zapominać o systemie zarządzania rewitalizacją w gminie.

10) Określenie niezbędnych zmian w uchwałach mieszkaniowych

Intencją jest, aby zagadnienia polityki mieszkaniowej były uwzględnione w programie rewitalizacji, a jego realizacja rodziła potrzebę zmian w uchwałach:

- zasadach wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy (np. w zakresie oczekiwanych przez ustawodawcę działań prowadzących do zapobieżenia wykluczeniu mieszkańców obszaru rewitalizacji z możliwości korzystania z pozytywnych efektów procesu rewitalizacji, w szczególności w zakresie zasad ustalania wysokości czynszów),
- dotyczącej przyjęcia wieloletniego programu gospodarowania mieszkaniowym zasobem gminy (np. w zakresie, wynikających z programu rewitalizacji, działań służących poprawie warunków zamieszkania i korzystania z gminnego zasobu mieszkaniowego, realizacji przedsięwzięć społecznego budownictwa czynszowego, itp.).

Jeśli na etapie formułowania programu rewitalizacji nie są znane szczegółowe treści do ujęcia w ww. uchwałach (bo np. będą one wynikiem realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych) to w GPR należy zasignalizować kierunek przyszłych zmian w tych uchwałach.

11) Określenie niezbędnych zmian w uchwale o zasadach wyznaczenia składu oraz zasadach działania Komitetu Rewitalizacji

Sformułowanie w GPR systemu zarządzania (a także angażowania interesariuszy) może rodzić potrzebę wprowadzenia zmian w składzie lub zasadach funkcjonowania Komitetu Rewitalizacji (o ile został ustanowiony przed uchwaleniem GPR) – wówczas należy te zmiany zapowiedzieć w GPR.

12) Rozstrzygnięcia dotyczące Specjalnej Strefy Rewitalizacji

W GPR należy wskazać, czy na obszarze rewitalizacji ma zostać ustanowiona Specjalna Strefa Rewitalizacji (SSR). W przypadku gdy planuje się ustanowienie SSR, należy rozstrzygnąć, przez jaki okres ma obowiązywać. Z uwagi na to, iż SSR ustanawia się w celu sprawnej realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz ustanawia na obszarze lub podobszarze rewitalizacji specjalny reżim prawny – konieczne jest wskazanie merytorycznego uzasadnienia dla takiego działania poprzez omówienie powiązań między przedsięwzięciami i celami GPR a zamiarem ustanowienia Strefy. Stąd też, jeżeli planuje się ustanowienie SSR to nie mogą być to jedyne odniesienia do tego zagadnienia w treści GPR.

13) Wskazanie sposobu realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego:

a) wskazanie zakresu niezbędnych zmian w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy

Z treści GPR może wynikać potrzeba zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (takie działanie można ująć np. jako przedsięwzięcie rewitalizacyjne) – należy opisać i uzasadnić zakres tych zmian podyktowanych procesem rewitalizacji, przynajmniej kierunkowo, jeśli szczegółowe wypracowanie zmian będzie dopiero przedmiotem działań rewitalizacyjnych.

b) wskazanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego koniecznych do uchwalenia albo zmiany

Z treści GPR może wynikać potrzeba uchwalenia lub zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (takie działanie można np. ująć jako przedsięwzięcie rewitalizacyjne) – należy wskazać plany miejscowe do uchwalenia lub zmiany wraz z przynajmniej kierunkowym omówieniem, dlaczego uchwalenie lub zmiana planu jest potrzebne z punktu widzenia procesu rewitalizacji.

c) w przypadku wskazania konieczności uchwalenia miejscowego planu rewitalizacji – wskazanie granic obszarów, dla których plan ten będzie procedowany łącznie z procedurą scaleń i podziałów nieruchomości, a także wytyczne w zakresie ustaleń tego planu

Z treści GPR może wynikać potrzeba uchwalenia miejscowego planu rewitalizacji (takie działanie można np. ująć jako przedsięwzięcie rewitalizacyjne) – należy więc wskazać wytyczne w zakresie ustaleń tego planu oraz rozstrzygnąć, czy plan będzie procedowany łącznie z procedurą scaleń i podziałów nieruchomości. Jeśli będzie – należy wskazać obszary, których to będzie dotyczyć.

14) Załącznik graficzny przedstawiający podstawowe kierunki zmian funkcjonalno-przestrzennych obszaru rewitalizacji

Załącznik, zgodnie z wymogami ustawy, ma wskazywać podstawowe kierunki zmian funkcjonalno-przestrzennych, m.in. zmiany w przestrzeni obszaru rewitalizacji jakie mają zajść w związku z procesem rewitalizacji, np. utworzenie nowych ciągów pieszych, rowerowych czy woonerfów, stworzenie lub odtworzenie pierzei, uzupełnienia zabudowy, urządzenie lub rearanżacja przestrzeni publicznych, w tym terenów zieleni, miejsca/obszary planowanego zastosowania narzędzi ustawy o rewitalizacji. Stąd też podstawową treścią tego załącznika jest przestrzeń urbanistyczna. Zilustrowanie położenia zaplanowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych to tylko dodatkowa opcjonalna funkcja załącznika graficznego.

3.7. GPR jako plan działań tzw. Innego Instrumentu Terytorialnego

Dla wszystkich, którzy zamierzają ubiegać się o współfinansowanie przedsięwzięć rewitalizacyjnych z funduszy europejskich za element obligatoryjny, choć nie wymieniony w ustawie, należy uznać opis włączenia interesariuszy w przygotowanie GPR, co umożliwi uznanie GPR za strategię terytorialną (plan działań tzw. Innego Instrumentu Terytorialnego (IIT) - zgodnie z art. 6 rozporządzenia CPR).

3.8. Opis mechanizmów włączenia mieszkańców

GPR powinien opisywać mechanizmy włączenia mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów i grup aktywnych na terenie gminy w proces rewitalizacji – w mniejszym stopniu (choć to także istotne) chodzi o opis tego, co się zdarzyło na etapie przygotowania programu, a w większym o to jak te mechanizmy mają funkcjonować w odniesieniu do wdrażania konkretnych przedsięwzięć w przyszłości. Kluczowe jest zwłaszcza zdobycie wiarygodnej wiedzy od interesariuszy o ich oczekiwaniach względem kształtu określonych przedsięwzięć.

W programie rewitalizacji należy wykazać, że w jego przygotowaniu zaangażowano społeczność lokalną i umożliwiono szeroką partycypację społeczną. Jak wynika z opisaną wcześniej zasady partnerstwa, dla efektywności rewitalizacji konieczne jest silne i trwałe partnerstwo między różnymi podmiotami zaangażowanymi w prowadzenie procesu rewitalizacji, a szczególnie we wdrażanie i ocenę efektów programu rewitalizacji.

3.9. Nieobligatoryjne elementy GPR

Dążąc do prowadzenia rewitalizacji w sposób ambitny warto również rozważyć uwzględnienie w GPR innych, nieobligatoryjnych, elementów. Mogą one pomagać w zrozumieniu dokumentu przez interesariuszy i innych odbiorców lub też, gdy jest to uzasadnione, służyć bardziej szczegółowemu potraktowaniu w GPR określonego zakresu zagadnień. W ramach otwartego katalogu takich dodatkowych elementów wymienić można:

- streszczenie w języku niespecjalistycznym;
- ilustracje (zdjęcia) stanu obszaru rewitalizacji;
- opis relacji/powiązania programu z dokumentami strategicznymi o charakterze ponadlokalnym. W tym kontekście szczególnie istotna jest *Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030* – warto wyjaśnić jak GPR wpisuje się w realizację tej Strategii;
- wskazówki dotyczące prowadzenia określonych działań w ramach realizacji GPR (np. ogólne wytyczne kształtowania przestrzeni publicznych);
- wskazanie dokumentów operacyjnych, w oparciu o które prowadzone miałyby być działania rewitalizacyjne dotyczące złożonego przedsięwzięcia (lub wiązki przedsięwzięć).

3.10. Rewitalizacja na obszarach wiejskich i słabo zurbanizowanych

Województwo Podlaskie, tak jak dotychczas, zamierza wspierać procesy rewitalizacji zarówno w miastach, jak i w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich.

Należy jednak podkreślić, że krajowy system rewitalizacji, a w szczególności narzędzia ustawy o rewitalizacji (m.in. narzędzia Specjalnej Strefy Rewitalizacji, Miejscowy Plan Rewitalizacji) mają największe zastosowanie i efektywność na obszarach miejskich, cechujących się wysoką gęstością zaludnienia oraz degradacją techniczną tkanki miejskiej, w tym substancji mieszkaniowej.

Natomiast na obszarach wiejskich i częściach wiejskich gmin miejsko-wiejskich, jak wynika z diagnozy, rewitalizacja napotyka duże utrudnienia, m.in. niewielkie środki własne gmin, niska liczba interesariuszy rewitalizacji, częste zatrzymanie procesu rewitalizacji po otrzymaniu/nieotrzymaniu wsparcia z RPO, niewielka liczba kadr oraz brak doświadczenia w prowadzeniu rewitalizacji.

Rewitalizacja, jeśli ma osiągnąć swoje cele, wymaga zaangażowania przez dość długi czas poważnych środków własnych JST. Zgodnie z unijną zasadą dodatkowości, środki zewnętrzne (np. fundusze europejskich) stanowić powinny zawsze dodatek do własnych środków przeznaczanych przez gminę na rewitalizację.

Również Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego mówi, że „w przypadku obszarów wiejskich, skala i charakter koniecznych działań wspierających ich odnowę jest znacząco inny niż na obszarach miejskich. Interwencje te nie mają ściśle terytorialnego charakteru tak, jak na obszarach miejskich, np. w zakresie koncentracji zabudowy. Kompleksowy rozwój tych obszarów powinien być wspierany poprzez instrumenty na rzecz odnowy obszarów wiejskich”.

Zatem, jeżeli gmina wiejska lub miejsko-wiejska zamierza prowadzić na swoim terenie rewitalizację, przed podjęciem decyzji o tworzeniu i realizacji GPR, powinna, m.in.:

- mieć świadomość kosztowności nieobligatoryjnego, złożonego procesu jakim jest rewitalizacja;

- mieć gotowość przeznaczenia znacznych środków własnych na rewitalizację;
- mieć świadomość, że rewitalizację prowadzi się co do zasady jedynie na obszarze rewitalizacji, zgodnie z zasadą koncentracji (ustawa o rewitalizacji stanowi, że obszar rewitalizacji nie może być większy niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkały przez więcej niż 30% liczby mieszkańców gminy);
- zapewnić kadry potrzebne do ciągłego prowadzenia rewitalizacji przez cały okres obowiązywania GPR.

W związku z powyższym, wszystkie gminy w województwie, a zwłaszcza te, które dotąd nie prowadziły rewitalizacji lub prowadziły ją w szcątkowy sposób, będą informowane przez Zespół ds. rewitalizacji o tym, że:

- jeśli w gminie nie planuje się kompleksowego procesu rewitalizacji, ale myśli o otrzymaniu wsparcia na pojedynczy projekt, bez ambicji lub możliwości prowadzenia rewitalizacji zgodnej z ustawową definicją, nie jest zalecane opracowanie GPR (jest to bowiem działanie będące poważnym zobowiązaniem ze społecznością lokalną i deklaracją koncentrowania działań i środków gminnych na obszarze rewitalizacji przez dłuższy okres);

- gminy wiejskie i miejsko-wiejskie mogą i powinny komponować działania rewitalizacyjne ze wszelkich możliwych źródeł oraz wykorzystać fakt, że pewne segmenty wsparcia są dedykowane tylko dla nich (RLKS, program odnowy wsi);

- jeśli podejmą się przygotowania GPR, dostępne dla nich będzie wsparcie szkoleniowe i doradcze oraz mentoringowe ze strony Zespołu ds. rewitalizacji.

Ponadto, gminy wiejskie i miejsko-wiejskie będą mogły korzystać z RLKS oraz „Programu odnowy wsi województwa podlaskiego”. Wsparcie odnowy wsi, działań dotyczących włączenia społecznego, budowania kapitału społecznego to ważne elementy tych narzędzi, które mogą być realizowane bez konieczności opracowania GPR.

4. LUDZIE REWITALIZACJI

4.1. Potencjał instytucjonalny

Rewitalizację robi się z ludźmi i dla ludzi.

To oczywiste stwierdzenie ma również wymiar bardzo praktyczny. Nie chodzi tylko o pożądane, a wręcz konieczne zaangażowanie strony społecznej (czyli lokalnej społeczności). Procesy rewitalizacji wymagają tego, aby prowadzone były przez kompetentne i odpowiednio przygotowane osoby i instytucje.

W ramach RPR wzmocnione będą kompetencje następujących interesariuszy rewitalizacji:

1. **Pracowników urzędów gmin w województwie podlaskim** oraz jednostek podległych gminom, w tym w szczególności zajmujących się koordynacją procesów rewitalizacji na poziomie lokalnym. Z natury rzeczy oraz z racji wymagań ustawowych gmina bowiem ma wiodącą i najważniejszą rolę w przygotowaniu, prowadzeniu, monitorowaniu i ocenie procesu rewitalizacji.
2. **Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego, w tym w szczególności Zespołu ds. rewitalizacji** oraz pracowników komórek zajmujących się sferami związanymi szczególnie z rewitalizacją (np. kwestiami włączenia społecznego, finansowaniem rewitalizacji środkami UE itd.). Zespół ds. rewitalizacji, jako wspierający gminy w prowadzeniu ambitnej rewitalizacji oraz dążący do zapewniania gminom i innym interesariuszom ciągłej informacji, musi dysponować ciągle aktualną i szeroką wiedzą i kompetencjami w zakresie systemu rewitalizacji i jego składowych.
3. **Pracowników urzędów powiatowych w województwie podlaskim** oraz jednostek podległych powiatom, w tym np. PUP i PCPR. Urzędy powiatowe oraz ich jednostki mogą przynieść dużą wartość dodaną w procesach rewitalizacji w gminach. Wymaga to budowania kompetencji w zakresie rewitalizacji na poziomie powiatów (co zresztą wynika także z prac diagnostycznych nad RPR).
4. **Innych interesariuszy rewitalizacji w gminach, takich jak np. organizacje społeczne, członkowie i zarządcy spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych, przedsiębiorcy, liderzy lokalni, radni itd.** Bez dobrze poinformowanych i przeszkolonych interesariuszy lokalnych, rewitalizacja w gminach będzie prowadzona jedynie przez urzędników, a to oznaczać będzie brak dodatkowości, brak kompleksowości procesów rewitalizacji i stratę szans na zaangażowanie szerokiego grona partnerów lokalnych w proces rewitalizacji.

Wzmocnianie kompetencji rewitalizatorów w województwie podlaskim będzie odbywać się przez cały okres realizacji RPR.

Wzmocnianie kompetencji rewitalizatorów będzie prowadzone poprzez:

- Szkolenia i warsztaty,
- Mentoring,
- Sieciowanie (opisane w komponencie „interakcje”),
- Ciągłe informowanie (opisane w komponencie „wszystko jasne”).

4.2. Szkolenia i warsztaty dla JST

Jak wykazała diagnoza, istnieje ciągła potrzeba szkolenia kadr rewitalizacji, szczególnie w gminach regionu. Dotyczy to gmin każdej wielkości. W związku z tym, cyklicznie (co najmniej raz do roku) odbywać się będzie seria szkoleń aktualizujących i przypominających wiedzę o rewitalizacji dla zainteresowanych przedstawicieli gmin i innych interesariuszy.

Dodatkowo, dla osób z JST które dopiero wchodzą w tematykę rewitalizacji, będą prowadzone raz do roku szkolenia pt. „ABC rewitalizacji” prowadzone m.in. przez Zespół ds. rewitalizacji. Pozwoli to zwiększać właściwe rozumienie rewitalizacji w gminach (co jest obecnie powszechnie problemem), a dodatkowo rozwijać będzie zdolności trenerskie i komunikacyjne w Zespole.

Ponadto prowadzone będą (zwłaszcza po wyborach samorządowych) szkolenia dla lokalnych decydentów: Wójtów, Burmistrzów, Prezydentów oraz Radnych na temat istoty rewitalizacji oraz regulacji, zasad i korzyści z niej płynących.

Ponieważ rewitalizacja to proces obejmujący wiele aspektów, Zespół ds. rewitalizacji będzie organizował także szkolenia tematyczne, wzmacniające wiedzę i umiejętności JST w zakresie poszczególnych dziedzin. Tematyka szkoleń będzie otwarta, w zależności od potrzeb, jednak przewiduje się, że dotyczyć one będą m.in. ekonomii społecznej w rewitalizacji, aspektów klimatycznych w rewitalizacji, kształtowania przestrzeni, kultury i przemysłu czasu wolnego w rewitalizacji, dziedzictwa w rewitalizacji, a także zielono – błękitnej infrastruktury, dostępności i projektowania uniwersalnego, technik partycypacji, prototypowania w rewitalizacji.

Zespół ds. Rewitalizacji będzie nawiązywał współpracę z regionalnymi i lokalnymi organizacjami społecznymi w zakresie organizacji szkoleń. Mają one bowiem ogromny potencjał włączenia się w procesy rewitalizacji. Aby wykorzystanie potencjału organizacji było możliwe w procesach rewitalizacji, powinny one charakteryzować się wiedzą, właściwym zrozumieniem istoty rewitalizacji oraz wystarczającym potencjałem organizacyjnym.

Jednocześnie samorząd województwa będzie dążyć do zainteresowania powiatów procesami rewitalizacji. Będzie się to odbywać poprzez m.in. promowanie wśród gmin podejścia polegającego na tym, aby w możliwym zakresie w GPR ujmowano przedsięwzięcia realizowane przez powiat.

W działaniach szkoleniowych Zespół ds. rewitalizacji będzie inicjował i rozwijał współpracę z instytucjami zewnętrznymi, takimi jak np.: NID, WFOŚiGW, NCK, ekspertami projektu SIREs i in.

Zespół ds. rewitalizacji będzie także dążył do organizacji cyklicznych (np. raz na rok) wewnętrznych szkoleń dla pracowników Urzędu Marszałkowego nt. podstaw rewitalizacji, wybranych aspektów regulacji krajowych, doświadczeń i dobrych praktyk.

4.3. Mentoring

Dla budowania potencjału instytucjonalnego w gminach województwa, dodatkowo prowadzony będzie mentoring dla wybranych rewitalizatorów. Celem mentoringu będzie rozwijanie potencjałów wybranych osób zaangażowanych w prowadzenie procesów rewitalizacji na poziomie lokalnym. Proces mentoringu będzie też wzbogacać praktyczną wiedzę i doświadczenie mentorów - Zespołu ds. rewitalizacji.

4.4. Zespół ds. rewitalizacji

Zespół ds. rewitalizacji działający w strukturach Departamentu Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego, jako kluczowy element systemu instytucjonalnego RPR, w celu sprawnego osiągnięcia celów RPR, będzie m.in.:

- dzielił się wiedzą nt. rewitalizacji oraz postępów i problemów w realizacji RPR z innymi komórkami Urzędu Marszałkowskiego,
- współpracował w celu koordynacji i komplementarności działań z jednostkami: ROPS, PBPP, WUP, OWES i innymi,
- miał możliwość organizowania grup roboczych ad hoc w razie potrzeby rozwiązania danego problemu, na każdym etapie realizacji RPR,
- miał możliwość i obowiązek bezpośredniego, ciągłego kontaktu z interesariuszami rewitalizacji w regionie, zwłaszcza z gminami – w związku z tym będzie kilka razy w miesiącu odbywał spotkania w gminach, spotkania tematyczne, zgodnie z ugruntowaną w środowisku rewitalizacyjnym ideą, że „rewitalizacji nie można robić zza biurka”,
- stale uzupełniał i aktualizował swoją wiedzę na temat systemu rewitalizacji,
- zachęcany do innowacyjnych i eksperymentalnych działań przyczyniających się do osiągnięcia celów RPR.

Należy dodać, że ciągła obecność Zespołu ds. rewitalizacji „w terenie” wpływać będzie pozytywnie na postrzeganie samorządu województwa jako wspierającego rewitalizację (i szerzej – rozwój lokalny) w gminach regionu. Będzie to również bezpośrednia realizacja celu „Europa bliżej obywatelom”.

RPR nakłada na Zespół ds. Rewitalizacji wiele nowych obowiązków i zadań. Konieczne więc będzie wzmocnienie tej komórki, aby mogła ona sprostać potrzebom wynikającym z realizacji zapisów RPR. Nie oznacza to, że Zespół będzie jedynym realizatorem Regionalnej Polityki Rewitalizacji w Urzędzie Marszałkowskim. Za wdrażanie tego dokumentu odpowiedzialne będą wszystkie komórki organizacyjne Urzędu zajmujące się zagadnieniami poruszonymi w niniejszym dokumencie. Na każdej z nich spoczywać będzie odpowiedzialność wynikająca z jej kompetencji w zakresie skutecznego urzeczywistnienia odpowiednich zamierzeń zapisanych w RPR.

4.5. Wzmacnianie zdolności i kompetencji w zakresie rewitalizacji u innych interesariuszy

Dla wzmacniania partycypacji społecznej w procesach rewitalizacji w regionie, w ramach RPR Zespół ds. Rewitalizacji wraz z innymi komórkami Urzędu Marszałkowskiego prowadzić będzie następujące działania:

- akcje informacyjne i edukacyjne wśród interesariuszy rewitalizacji w powiatach/grupach powiatów,
- akcje informacyjne i edukacyjne wśród grup interesariuszy, za pośrednictwem ich organizacji (NGOs, przedsiębiorców, ośrodków naukowych, związków wyznaniowych),
- ogólnoregionalne akcje informacyjne związane z rewitalizacją (w mediach społecznościowych oraz tradycyjnych).

5. INTERAKCJE - REWITALIZACJE

Rewitalizacja w każdej gminie musi być inna – dostosowana do lokalnych uwarunkowań i bazująca na lokalnych potencjałach. Kluczowego znaczenia nabiera przy tym możliwość sprawnej i efektywnej wymiany doświadczeń rewitalizacyjnych – między gminami, organizacjami, indywidualnymi osobami.

To samo dotyczy szczebla regionalnego. Wyznaczone w RPR kierunki i działania mogą być skuteczniej wypełniane konkretnymi treściami lub wręcz rozwijane, gdy województwo podlaskie korzystać będzie m.in. z pomysłów i doświadczeń pochodzących z innych województw. Stąd też wykreowanie, wsparcie i napędzanie skutecznej współpracy rewitalizatorów w celu lepszej integracji środowiska (które w ten sposób może lepiej formułować i silniej akcentować swe stanowisko) jest jednym z kluczowych zamierzeń RPR.

5.1. W regionie

Sieć Podlaskich Rewitalizatorów

Podstawowe znaczenie ma ścisła integracja osób zajmujących się rewitalizacją w gminach województwa podlaskiego. Łączy je w większości przypadków podobny charakter gmin, zbliżone problemy w nich występujące, a także te same ramy instytucjonalne (na szczeblu regionalnym), w których przyszło im działać. Dzięki temu wymiana wzajemnych doświadczeń, a zwłaszcza pomysłów rewitalizacyjnych, może być najbardziej efektywna.

Samorząd województwa będzie – zwłaszcza w pierwszej fazie procesu integracji – aktywnie go wspomagać (merytorycznie i organizacyjnie), tak aby w dłuższej perspektywie trwała współpraca podlaskich rewitalizatorów przybrała oddolną dynamikę (jedynie ze wsparciem merytorycznym samorządu województwa).

Integracja podlaskich rewitalizatorów nie może się jednak ograniczać wyłącznie do dyskusji o lokalnych uwarunkowaniach i rozwiązaniach, lecz powinna być wzbogacana o zapoznavanie rewitalizatorów z przykładami, koncepcjami i wdrożeniami z innych części Polski. W tym zakresie szczególnie cenne są konferencje, seminaria a także wizyty studyjne dające możliwość bezpośredniego zapoznania się z funkcjonującymi przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi. Transfer wiedzy o dokonaniach innych polskich gmin może się dokonywać także w innych formułach (m.in. szkolenia, warsztaty, centra wiedzy).

Regionalne Forum Rewitalizacji

Oprócz sieci rewitalizatorów, która ma mieć charakter nieformalny i służyć nie tylko wymianie doświadczeń, ale i zacieśnieniu relacji międzyludzkich, planuje się ustanowienie struktury, która miałaby skupić się na merytorycznych zagadnieniach związanych z prowadzeniem rewitalizacji w województwie podlaskim. W tym celu proponuje się powołanie Regionalnego Forum Rewitalizacji (RFR).

RFR będzie miało otwartą formułę, będzie umożliwiać dialog z udziałem wszystkich zainteresowanych oraz będzie mogło inicjować badania, ewaluacje i inne działania, które nakierowane mogą być na doskonalenie procesów rewitalizacji na Podlasiu. Przedmiotem dyskusji w ramach RFR oraz formułowania ewentualnych opinii i rekomendacji będzie stan wdrażania tego dokumentu, ewentualna potrzeba jego modyfikacji lub uzupełnień.

Cykliczne spotkania

Możliwość wypowiedzenia się wszystkich zainteresowanych zjawiskiem rewitalizacji zapewniona będzie poprzez regularne organizowanie spotkań – o różnej randze i tematyce. Aby intensywność tych spotkań nie była zbyt rzadka zakłada się wprowadzenie modelu „pierwszych piątek miesiąca”, tj.

spotkań z udziałem Zespołu ds. Rewitalizacji, w różnej formie i modelu. Spotkania będą miały otwartą formułę, ale podstawowym celem będzie omówienie bieżących spraw i tematów, zgłaszanych wyprzedzająco przez uczestników. Dodatkowo, ważnym komponentem mogą być organizowane raz lub kilka razy w roku spotkania tematyczne, poświęcone konkretnym zagadnieniom, z udziałem prelegentów i gości zewnętrznych.

5.2. Poza regionem

Istotną rolę ma rewitalizacyjna współpraca międzyregionalna. W ostatnich latach zacieśnieniu uległy relacje między poszczególnymi Zespołami ds. Rewitalizacji w poszczególnych urzędach marszałkowskich i należy oczekiwać, że zainicjowana współpraca będzie miała coraz większe znaczenie, skutkujące nie tylko wymianą doświadczeń, ale również formułowaniem wspólnego stanowiska regionów w dialogu ze stroną rządową na temat kluczowych aspektów determinujących system rewitalizacji w Polsce (np. legislacja, środki na rewitalizację w ramach FE itp.).

Ważnym aspektem jest również aktywny udział samorządu województwa w inicjowaniu współpracy, wsparciu oraz bezpośrednim udziale w rozwijającej się sieci współpracy między rewitalizatorami z Polski i innych krajów europejskich. Ważna jest również rola regionu w rozwijaniu współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa (NID), m.in. poprzez wspólną organizację wsparcia gmin w procesach planowania i wdrażania Gminnych Programów Rewitalizacji, uwzględniających dziedzictwo kulturowe jako istotny zasób służący przezwyciężaniu problemów społecznych i infrastrukturalnych występujących na obszarach znajdujących się w stanie kryzysowym.

5.3. Sieci tematyczne

Poszczególne przedsięwzięcia rewitalizacyjne mają czasem złożony i skomplikowany merytoryczny charakter. W ich wdrażaniu pomoc może nie tyle ogólna współpraca z innymi samorządami podejmującymi działania rewitalizacyjne, a konkretnymi samorządami, w których określone przedsięwzięcia zostały już przygotowane i wdrożone (niekoniecznie w ramach rewitalizacji). Stąd też dla podnoszenia jakości procesów rewitalizacyjnych przydatne może być także wspieranie sieci tematycznych (a więc grup samorządów zainteresowanych konkretnymi typami przedsięwzięć, np. z zakresu mieszkalnictwa, zielono-błękitnej infrastruktury czy też innowacji w polityce społecznej). Samorząd województwa będzie starał się w miarę możliwości wspierać powoływanie i funkcjonowanie takich sieci. W tym przypadku niebagatelną rolę odegra współpraca z innymi regionami oraz szczeblem rządowym.

5.4. Pilotáže

Aby skutecznie doprowadzić do ciągłego podnoszenia jakości merytorycznej procesów rewitalizacji, nie wystarczą wyłącznie działania edukacyjne, szkoleniowe oraz wymiana dobrych praktyk. Identyfikacji ewentualnych problemów lub braków służyć mogą projekty pilotażowe. Wsparcie będzie dotyczyć co najmniej etapu przygotowawczego (m.in. poprzez wsparcie organizacyjne, szkoleniowe, eksperckie), a w miarę możliwości także wdrożeniowego.

Zakłada się, że tematyka projektów pilotażowych i ich potrzeba będzie wypracowywana i formułowana na bieżąco i może dotyczyć m.in. zastosowania konkursów architektoniczno-urbanistycznych, mechanizmów projektowania partycypacyjnego przestrzeni publicznych, ekonomii społecznej w rewitalizacji, dziedzictwa kulturowego w rewitalizacji czy zaawansowanych przedsięwzięć PPP w rewitalizacji.

Gminy oraz potencjalni interesariusze rewitalizacji będą na bieżąco zachęceni do włączenia się w procesy rewitalizacji, dla osiągnięcia celów *Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030*. Odbywać się to będzie głównie poprzez wymienione wyżej wydarzenia i ciągłą działalność Zespołu ds. rewitalizacji, jak również poprzez inne działania samorządu województwa (m.in. konferencje, warsztaty, wydarzenia, akcje informacyjne) w zależności od ich tematyki, gdzie przedstawiana będzie stosowna, dopasowana do wydarzenia informacja o RPR i procesach rewitalizacji w regionie.

6. WSZYSTKO JASNE

6.1. Ukierunkowanie myślenia o rewitalizacji

Rewitalizacja często uznawana jest za trudne zagadnienie, wymagające fachowego przygotowania, aby się nim zajmować. Aby zaangażować się w przygotowanie lub wdrażanie rewitalizacji nie trzeba znać wszystkich uwarunkowań formalnych czy merytorycznych, wystarczy orientacja w ogólnych mechanizmach. Istotnym problemem na znacznie bardziej ogólnym poziomie, jest prawidłowe postrzeganie rewitalizacji, zarówno przez zwykłych ludzi, ale także przez media oraz formalne dokumenty samorządów lokalnych (np. w tytułach przedsięwzięć i przetargów). Istotą rewitalizacji jest to, że stanowi ona wielowątkowy kompleksowy proces, a nie sprowadza się do pojedynczych punktowych działań, co przekłada się w szczególności na szkodliwą tendencję nazywania „rewitalizacją” remontów i przebudów – placów, budynków, parków, nawet niezależnie od tego czy projekty te realizowane były w ramach programów rewitalizacji czy nie. W efekcie rewitalizację zaczęto całkiem błędnie kojarzyć z bardzo negatywnie odbieraną tzw. „betonozą”. Działania informacyjno-edukacyjne związane z rewitalizacją (oraz inne wynikające z RPR) muszą objąć najbardziej podstawowy wymiar „ochronny” oraz wyjaśniania właściwego rozumienia rewitalizacji. Jednym z elementów tego podejścia powinno być zachęcanie gmin do podejmowania w ramach rewitalizacji działań, które nie będą się koncentrowały na przebudowie centralnych przestrzeni publicznych w danej miejscowości, a dotyczyć będą innych zagadnień silniej przekładających na rozwiązywanie problemów zidentyfikowanych w ramach diagnozy rewitalizacyjnej.

W związku z tym na poziomie regionalnym (a także na poziomie krajowym) ciągle rosnąca baza wiedzy o rewitalizacji jest dostępna w uporządkowanej i ciągnie aktualizowanej formie.

6.2. Regionalny Serwis Rewitalizacji Województwa Podlaskiego

Głównymi źródłami aktualnej wiedzy na temat rewitalizacji dla JST i interesariuszy rewitalizacji w województwie podlaskim będą:

- Regionalny Serwis Rewitalizacji Województwa Podlaskiego (RSRWP),
- Krajowe Centrum Wiedzy o Rewitalizacji (KCWR).

Regionalny Serwis Rewitalizacji Województwa Podlaskiego to prowadzona przez Zespół ds. rewitalizacji, we współpracy z innymi komórkami Urzędu, strona internetowa pod adresem <https://rewitalizacja.wrotapodlasia.pl/>, działająca od 2020 roku. . Celem prowadzenia RSRWP jest zapewnienie całościowej i aktualnej wiedzy na temat rewitalizacji w województwie dla wszystkich interesariuszy, informowanie o dostępnych sposobach i środkach realizacji projektów rewitalizacyjnych i procesów rewitalizacji, a także zapewnienie transparentności procesu realizacji RPR.

6.3. Krajowe Centrum Wiedzy o Rewitalizacji

Krajowe Centrum Wiedzy o Rewitalizacji to rządowy serwis informacyjno-edukacyjny, zajmujący się dostarczaniem informacji na temat procesu programowania rewitalizacji. Celem portalu jest promocja i upowszechnianie wiedzy na temat kompleksowego podejścia do rewitalizacji wśród interesariuszy. Portal powstał po to, by dzielić się wiedzą, doświadczeniem i z zaangażowaniem wesprzeć interesariuszy w działaniach związanych z przygotowaniem, wdrażaniem i monitorowaniem rewitalizacji. Krajowe Centrum Wiedzy o Rewitalizacji (KCWR), prowadzone jest przez MFiPR pod adresem rewitalizacja.gov.pl. Stanowi ono, z punktu widzenia podlaskiego rewitalizatora, doskonałe uzupełnienie i rozszerzenie informacji na regionalnym centrum wiedzy.

W miarę realizacji RPR, Zespół ds. rewitalizacji będzie proponował Ministerstwu treści do zamieszczenia na KCWR, w celu promowania osiągnięć gmin i interesariuszy rewitalizacji w województwie podlaskim.

7. MAPA DROGOWA REWITALIZACJI

Kluczowym czynnikiem mającym stworzyć warunki do prowadzenia w gminach województwa podlaskiego skutecznych procesów rewitalizacji jest sformułowanie dobrych programów rewitalizacji – realistycznych i wykonalnych, dostosowanych do lokalnych uwarunkowań danej gminy oraz o wysokiej jakości merytorycznej w zakresie proponowanych przedsięwzięć i rozwiązań organizacyjno-formalnych. Gminy powinny przygotowywać właśnie takie programy rewitalizacji, co będzie się przekładało na skuteczność RPR. W tym celu podejmowane będą różne działania, o charakterze „miękkim” (doradztwo, wsparcie różnego rodzaju opisane w innych komponentach RPR) oraz sformalizowanym (procedury).

System rewitalizacji w Polsce determinują po pierwsze akty prawne powszechnie obowiązujące, w szczególności ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji oraz inne akty odnoszące się do problematyki rewitalizacji lub dotyczące zagadnień, które mogą stać się elementem procesu rewitalizacji.

Nie mniej ważnym elementem ram formalnych są dotyczące rewitalizacji uregulowania w zakresie wykorzystania Funduszy Europejskich, stanowiących najistotniejsze i najpowszechniejsze źródło zewnętrznego finansowania procesów rewitalizacji w gminach. Ta powszechność sprawia, że w oparciu o system Funduszy Europejskich w perspektywie budżetowej 2014-2020 możliwe było zbudowanie mechanizmu, który miał zapewnić jakość merytoryczną uchwalanych Gminnych Programów Rewitalizacji (w ramach regulacji ustawowych brak takiego mechanizmu – gminy podlegają w tym zakresie jedynie standardowym mechanizmom nadzoru nad jakością stanowionego prawa). Kluczowym elementem systemu są Wytyczne Ministra Rozwoju Regionalnego w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020. Wytyczne te będą obowiązywać do końca 2023 roku w odniesieniu do projektów rewitalizacyjnych realizowanych w ramach programów operacyjnych na lata 2014-2020 oraz programów rewitalizacji je obejmujących.

Równocześnie, Wytyczne Ministra Rozwoju Regionalnego będą tracić na znaczeniu, gdyż gminy będą uchwalać Gminne Programy Rewitalizacji lub zmieniać te już obowiązujące. Katalizatorem tego procesu będzie po pierwsze chęć ubiegania się o współfinansowanie przedsięwzięć rewitalizacyjnych z Funduszy Europejskich, a po drugie dobiegający końca okres przejściowy (do końca 2023 roku) umożliwiający prowadzenie rewitalizacji w oparciu o program rewitalizacji inny niż GPR w rozumieniu ustawy o rewitalizacji.

Na chwilę opracowania RPR (koniec 2021 roku) nie zostały w pełni ukształtowane ramy formalne rewitalizacji, które będą obowiązywać w najbliższych latach. Ministerstwo Rozwoju i Technologii zapowiada nowelizację ustawy o rewitalizacji (potwierdza to także treść Krajowego Planu Odbudowy), ale szczegółowy zakres, a tym bardziej ostateczny kształt planowanych zmian nie jest znany.

W odniesieniu do programów obejmujących przedsięwzięcia ubiegające się o współfinansowanie z Funduszy Europejskich ramy formalne także nie są ostatecznie ustalone.

Wg aktualnego Projektu Umowy Partnerstwa (ze stycznia 2021 r.), Gminne Programy Rewitalizacji mogą pełnić funkcję planów działań Innych Instrumentów Terytorialnych (IIT), których posiadanie przez gminę będzie również warunkiem dostępu do środków. Ponadto zgodnie z projektem Umowy Partnerstwa ma zostać utrzymany dotychczasowy model weryfikacji jakości programów rewitalizacji przez IZ zanim możliwe będzie ubieganie się o środki europejskie dedykowane przedsięwzięciom rewitalizacyjnym (lub skorzystanie z preferencji dla przedsięwzięć rewitalizacyjnych). Weryfikacja GPR

na pewno opierać będzie się na wymaganiach ustawy o rewitalizacji. Ponieważ jednak ustawa o rewitalizacji nie zawiera tak rozbudowanych wymogów merytorycznych ani opisu cech programu rewitalizacji, jak jest to w przypadku Wytycznych Ministra Rozwoju, poprzestanie na weryfikacji zgodności z ustawą byłoby krokiem wstecz w stosunku do dotychczas obowiązujących uregulowań.

Lukę w tym zakresie wypełnia RPR, tworząc uzupełniające regionalne ramy formalne rewitalizacji obowiązujące w odniesieniu do gmin województwa podlaskiego.

7.1. Warunki zamieszczenia GPR w Wykazie programów rewitalizacji gmin województwa podlaskiego

W ramach RPR nadal będzie prowadzony *Wykaz programów rewitalizacji gmin województwa podlaskiego* (dalej: Wykaz).

RPR zmierza do tego, aby zapewnić właściwy przebieg procesów rewitalizacji w gminach województwa podlaskiego w pełnym zakresie, a nie tylko w odniesieniu do ich części współfinansowanej z Funduszy Europejskich.

W związku z tym, skorzystanie przez jakiegokolwiek wnioskodawcę (JST, jednostka organizacyjna JST, organizacja, podmiot prywatny, itd.) z:

- a) środków funduszy europejskich na lata 2021-2027 dedykowanych stricte rewitalizacji,
- b) preferencji dla projektów rewitalizacyjnych we wszystkich dotacyjnych i zwrotnych instrumentach, jakimi dysponuje samorząd województwa (fundusze europejskie na różne sfery rewitalizacji, budżet obywatelski województwa podlaskiego, dotacje i in),

może nastąpić tylko dla tych projektów rewitalizacyjnych, które wynikają z Gminnych Programów Rewitalizacji znajdujących się w *Wykazie programów rewitalizacji gmin województwa podlaskiego*.

Procedura weryfikacji programów rewitalizacji w ramach RPR będzie co do zasady analogiczna do obowiązującej dotąd *Procedury weryfikacji programów rewitalizacji w Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020*. Główna różnica między nową a dotychczasową procedurą polegać będzie na tym, że podstawą weryfikacji spełnienia wymogów dotyczących cech i elementów programów rewitalizacji, będą nie *Wytyczne w zakresie rewitalizacji* opracowane na poziomie rządowym (Ministerstwo nie planuje wydawać kolejnych Wytycznych w zakresie rewitalizacji), lecz ustawa o rewitalizacji oraz RPR (opis elementów i cech GPR w kompetencji „Sztuka rewitalizacji”).

W przypadku podjęcia uchwały o zmianie GPR, podlega on ponownej weryfikacji przez Zespół ds. rewitalizacji oraz ponownemu wpisowi do Wykazu.

Należy podkreślić, że Zespół ds. rewitalizacji w miarę swoich możliwości operacyjnych, doradzał będzie gminom w zakresie właściwej delimitacji obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji oraz w opracowaniu spójnych, prawidłowych gminnych programów rewitalizacji. Wsparcie to będzie możliwe także w formule roboczej, na różnych etapach prac nad programami rewitalizacji w gminach. Służyć ono będzie dążeniu do jak najlepszych programów rewitalizacji w regionie.

Ponadto, zgodnie z art. 17 ust. 2 pkt. 4 a) tiret drugi ustawy o rewitalizacji, projekt GPR podlega zaopiniowaniu przez zarząd województwa w zakresie zgodności z planem zagospodarowania przestrzennego województwa i strategią rozwoju województwa.

W przypadku zmian regulacji krajowych (ustawa o rewitalizacji, ustawy wdrożeniowe dotyczące funduszy europejskich, finalne brzmienie Umowy Partnerstwa wynegocjowane z KE i in.), ww. sposób weryfikacji programów rewitalizacji może zostać także zmodyfikowany w celu dostosowania zasad regionalnych do ww. regulacji.

7.2. Monitorowanie wdrażania programów rewitalizacji w województwie podlaskim

System monitorowania wdrażania programów rewitalizacji powinien w jak najmniejszym stopniu dodatkowo obciążać gminy. Powinien być dostosowany do agregacji zbieranych danych tak, aby możliwe było prezentowanie ich dla całego województwa lub grup gmin (np. gmin o jednolitym charakterze lub wchodzących w skład danego powiatu) oraz prowadzenie różnorodnych analiz. W celu uniknięcia niepotrzebnego dublowania pracy, zaleca się gminom, aby potrzebne informacje przygotowywano jako wkład do raportu o stanie gminy (oznacza to koordynację terminów sporządzania obu materiałów).

Na podstawie formularza/kwestionariusza, jaki zostanie przekazany gminom, gromadzone przez Zespół ds. rewitalizacji informacje i wyniki analiz będą opracowywane z wykorzystaniem narzędzi GIS (we współpracy z odpowiednimi jednostkami samorządu województwa) i prezentowane w formie graficznej na stronach internetowych Urzędu Marszałkowskiego. Dodatkowo wyniki analiz będą przedkładane do wiadomości Zarządowi Województwa oraz Regionalnemu Forum Terytorialnemu. Funkcjonalności systemu będą stopniowo rozwijane i będzie to pochodną zakresu danych przestrzennych, jak samorząd województwa będzie w stanie uzyskać od gmin prowadzących procesy rewitalizacji. W związku z tym gminy zachęcane będą do:

- wykorzystywania na swoje potrzeby systemów informacji przestrzennej oraz uwzględnianie w zakresie gromadzonych i przetwarzanych danych tych związanych z procesami rewitalizacji,
- przekazywania samorządowi województwa danych związanych z procesami rewitalizacji w formie danych przestrzennych tak, aby stopniowo budować regionalną rewitalizacyjną bazę GIS.

Sferą, w której istnieją duże możliwości ułatwienia i usprawnienia mechanizmów monitorowania wdrażania programów rewitalizacji jest funkcjonujący już system corocznej sprawozdawczości GUS dotyczącej procesów rewitalizacji w gminach. Aktualnie system ten nie jest w pełni efektywny (przedstawiciele gmin skarżą się na duży nakład pracy związany z przygotowaniem sprawozdań; gromadzone dane w znacznej części nie wydają się niezbędne lub najbardziej adekwatne do trafnego zilustrowania stanu procesów rewitalizacji). W celu zoptymalizowania nakładanych na gminy obowiązków sprawozdawczych, w szczególności przekazywanych informacji, na podstawie których wyciągać można pogłębione wnioski o przebiegu procesów rewitalizacji, województwo podlaskie podejmować będzie – we współpracy z innymi samorządami wojewódzkimi, korporacjami samorządowymi oraz właściwymi resortami – starania na rzecz racjonalizowania formularza sprawozdawczego GUS. Powyższe sprawi, że nakład pracy gmin związany z zewnętrzną sprawozdawczością o postępach rewitalizacji zostanie sprowadzony do minimum.

7.3. Ocena realizowanych procesów rewitalizacji

Ocena rewitalizacji w województwie podlaskim odbywać się będzie na kilku poziomach i w ramach różnych mechanizmów.

Po pierwsze będzie to ocena przygotowania, przebiegu i skuteczności procesów rewitalizacji, jakie będą przebiegać w gminach województwa podlaskiego. Będzie ona prowadzona przez Zespół ds. rewitalizacji (lub inne podmioty na zlecenie Województwa Podlaskiego) – na bieżąco, tj. w trakcie trwania tych procesów, na podstawie danych sprawozdawczych otrzymywanych przez Zespół z gmin (oraz ewentualnie z innych źródeł). Na tej podstawie formułowane będą wnioski – doraźne i jednostkowe lub bardziej generalne i długofalowe. Wyniki tak prowadzonej bieżącej oceny będą podstawą do sygnalizowania gminom zaobserwowanych problemów (jeśli dotyczyć będą indywidualnych programów rewitalizacji) lub podejmowania działań zarządczych w celu przezwyciężenia występujących problemów lub usprawnienia procesów (gdy wnioski będą miały charakter systemowy). Wnioski z ocen prowadzonych przez Zespół ds. rewitalizacji będą przedmiotem dyskusji w ramach Regionalnego Forum Rewitalizacji oraz przedstawiane Zarządowi Województwa oraz Regionalnemu Forum Terytorialnemu.

Drugim poziomem oceny rewitalizacji w województwie podlaskim będzie ocena niniejszego dokumentu. Ocena RPR zostanie przeprowadzona dwukrotnie – w połowie realizacji (pierwsza połowa 2026 roku) oraz po zakończeniu okresu wdrażania dokumentu (w 2031 roku). Obie te oceny przyniosą podsumowanie, spostrzeżenia i wnioski w zakresie przebiegu procesów rewitalizacji w podlaskich gminach, ale dodatkowo zawierać będą ocenę oraz rekomendacje dotyczące przebiegu i mechanizmów wdrażania RPR na szczeblu regionalnym. Wnioski z RPR będą przedmiotem dyskusji w ramach Regionalnego Forum Rewitalizacji oraz przedstawiane Zarządowi Województwa. Posłużą one modyfikacjom RPR.

7.4. Zmiany RPR

Regionalna Polityka Rewitalizacji została przygotowana w 2021 roku. W czasie opracowania i przyjęcia RPR, wiele aspektów dotyczących krajowego systemu rewitalizacji do 2030 roku nie zostało przesądzonych: ciągle przygotowywana jest zapowiadana od dość długiego czasu nowelizacja ustawy o rewitalizacji, trwają negocjacje Umowy Partnerstwa między Rządem RP z Komisją Europejską, Krajowy Plan Odbudowy jest na etapie projektu, nie ma ustawy związanej z wdrażaniem funduszy europejskich na lata 2021-27, pojawiają się niejednorodne komunikaty dotyczące krajowego finansowania rewitalizacji. Na poziomie województwa z kolei, trwają prace nad programem regionalnym, jednak uzależnione są one od ww. przesądzeń na poziomie krajowym i unijnym.

Sytuacja ta każe zakładać, że RPR będzie wymagała doprecyzowania lub modyfikacji po ustaleniu i ugruntowaniu krajowego systemu wspierania rewitalizacji i rozwoju lokalnego oraz funduszy europejskich na lata 2021-27.

W związku z tym, w przypadku konieczności zmiany RPR, Zespół ds. rewitalizacji poinformuje interesariuszy w województwie o zmianie tego dokumentu. Równocześnie (jak wskazano w komponencie „Wszystko jasne”), bieżąca informacja będzie prezentowana na stronie rewitalizacja.wrotapodlasia.pl.

8. EFEKTYWNE FINANSOWANIE

8.1. Istota finansowania

Środki własne gminy są i nadal powinny być głównym źródłem finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Rewitalizacja to bowiem zadanie własne gminy. Jest to zadanie fakultatywne, ponieważ nie każda gmina musi ją prowadzić, a jednocześnie decyzja dotycząca przystąpienia do wieloletniego procesu rewitalizacji jest równoznaczna z decyzją przeznaczenia poważnych środków własnych gminy przez kilka-kilkanaście lat na kompleksowe rozwiązanie problemów na obszarze rewitalizacji. Gminy, które nie finansują samodzielnie rewitalizacji, a poprzestają tylko na dotacjach z funduszy europejskich, nie mają dużych szans na sukces w rewitalizacji. Rewitalizacja to bowiem proces ciągły, dążący do rozwiązania złożonych problemów, zatem nie da się go rozwiązać za pomocą nawet kilku pojedynczych dotacji – potrzebne jest ciągłe „inwestowanie” własnych środków lokalnego samorządu aż do oczekiwanego odwrócenia procesów degradacji. Jednocześnie, w świetle niełatwej, a nieraz trudnej sytuacji finansowej gmin w województwie podlaskim, władze regionu będą w ramach realizacji RPR zabiegać o systemową możliwość poprawy stanu finansów gmin. Służyć to będzie zwiększaniu możliwości prowadzenia kompleksowej rewitalizacji oraz jej trwałości. Równocześnie, w ramach realizacji RPR samorząd województwa poprzez Zespół ds. rewitalizacji, w trybie ciągłym wspierał będzie gminy w rozwijaniu sposobów komplementarności działań rewitalizacyjnych i informował o aktualnych możliwościach pozyskiwania środków zewnętrznych (regionalnych i krajowych), metodach aktywizowania lokalnych interesariuszy w finansowanie projektów rewitalizacyjnych.

8.2. Cel i potencjalne narzędzia finansowania

Nadrzędnym dążeniem władz regionu w zakresie finansowania RPR będzie zapewnienie największych możliwie środków na projekty rewitalizacyjne, czyli projekty wynikające z programów rewitalizacji oraz przyczyniające się do osiągnięcia celów rewitalizacji. Dążenie to realizowane będzie przez cały czas wdrażania RPR, tak, aby zwiększać szanse samorządów lokalnych na kompleksową rewitalizację, poważną realizację wszystkich kierunków działań oraz osiągnięcie wszystkich celów gminnych programów rewitalizacji. Z punktu widzenia celów RPR, głównym wyzwaniem stojącym przed władzami województwa podlaskiego jest największe możliwe finansowe wsparcie maksymalnie dużej liczby samorządów w regionie w prowadzeniu rewitalizacji. W związku z tym, samorząd województwa wszystkie środki kierowane na obszary rewitalizacji będzie ujmował jako **Wojewódzki Fundusz Rewitalizacji**. Nie będzie on osobnym, pojedynczym instrumentem, ale zbiorem środków i instrumentów finansowych mogących wspierać procesy rewitalizacji w gminach województwa. W ramach środków pochodzących z **funduszy europejskich będących w dyspozycji samorządu województwa**, zakłada się stosowanie znaczących preferencji dla projektów rewitalizacyjnych w ramach poszczególnych działań (w zależności od charakteru udzielanego wsparcia i możliwości/zasadności zastosowania preferencji), jak również możliwość realizacji działań rewitalizacyjnych w formie pilotaży. Czynione będą starania, aby **środki zwrotne** (m.in. dostępne dla MŚP czy innych potencjalnych beneficjentów) były ukierunkowane na realizację inwestycji na obszarach rewitalizacji. Poza środkami funduszy europejskich, jednym z instrumentów będzie formuła **regionalnego budżetu obywatelskiego** województwa podlaskiego, z kryteriami premiującymi projekty rewitalizacyjne, zwiększające szanse realizacji na obszarach rewitalizacji nie tylko dużych, kosztownych projektów gmin, ale także różnorodnych, różnej wielkości i charakteru projektów zgłaszanych przez

grupy obywateli czy organizacji. Jednocześnie formuła regionalnego budżetu obywatelskiego skierowana będzie na działania animacyjne, edukacyjne i kulturalne mające na celu identyfikację i wspieranie powstawania lokalnych liderów rewitalizacji. Wśród działań prowadzonych ze środków własnych województwa podlaskiego na realizację zadań publicznych, inne możliwe źródło finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych, stanowić mogą corocznie działania realizowane w formie otwartych konkursów ofert, m.in. na przedsięwzięcia środowiskowe. Ważnym komponentem Wojewódzkiego Funduszu Rewitalizacji, stanowiącym potencjalne źródło finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych jest działający w województwie „Program odnowy wsi województwa podlaskiego”.

Ponadto, aby zwiększyć możliwości dostępu do środków na projekty rewitalizacyjne, samorząd województwa poprzez aktywne działania będzie dążył do wypracowywania możliwie wysokich preferencji rewitalizacyjnych w instrumentach wsparcia, które są i będą w ofercie instytucji regionalnych. Samorząd województwa będzie również dążył do pozyskania jak największej liczby możliwych środków finansowych na wsparcie procesów rewitalizacji w gminach również w zakresie m.in. know-how, działań szkoleniowych i doradczych, mentoringowych i innych, jak również do większej koordynacji włączenia społecznego z rewitalizacją.

Wspierane będą tylko projekty wynikające z Gminnych Programów Rewitalizacji (GPR). Należy podkreślić, że środki na wsparcie rewitalizacji będą dostępne zarówno dla gmin miejskich, miejsko-wiejskich, jak i wiejskich województwa podlaskiego. Preferencje będą udzielane wówczas, jeśli dane przedsięwzięcie realizowane będzie na obszarze rewitalizacji i będzie zgodne z celami GPR.

Ponadto, istotnym źródłem potencjalnych środków finansowania rewitalizacji w gminach województwa podlaskiego są środki Funduszy Europejskich programowane i zarządzane na poziomie krajowym. Krajowe instytucje rządowe (a także inne podmioty, na których działanie ma wpływ rząd) projektują i wdrażają szereg programów i instrumentów, z których gminy oraz inni interesariusze rewitalizacji mogą i powinni korzystać w kompleksowych procesach rewitalizacji.

Samorząd województwa będzie aktywnie zabiegał przez cały okres realizacji RPR o rozwijanie krajowego instrumentarium wsparcia rewitalizacji oraz jej poszczególnych komponentów.

Dodatkowo w całym okresie wdrażania RPR będą identyfikowane inne potencjalne nowe źródła finansowania rewitalizacji (np. w ramach tzw. Polskiego Ładu czy określone w projekcie Krajowego Planu Odbudowy).

Zespół ds. rewitalizacji będzie monitorować możliwości wynikające z ww. instrumentów dla podlaskich gmin i innych interesariuszy rewitalizacji oraz cyklicznie badał potrzeby gmin i innych interesariuszy w zakresie dostępności środków instrumentów krajowych możliwych do wykorzystania w rewitalizacji w gminach województwa podlaskiego. Na bieżąco aktualizowana będzie również informacja o dostępnych potencjalnych środkach i instrumentach krajowych, dostępna na stronie rewitalizacja.wrotapodlasia.pl.

Ponadto, ważnym źródłem finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych są środki będące w dyspozycji interesariuszy obszarów rewitalizacji, które stanowią wciąż niewykorzystany potencjał. Środki te powinny stanowić rosnący na znaczeniu i udziale wkład w rewitalizację obszarów zdegradowanych. Wzmacnianie angażowania środków będących w dyspozycji interesariuszy prowadzone powinno być przez gminę przez cały cykl życia procesu rewitalizacji. Zgodnie z ideą „pomagając społeczności. pomagamy sobie” środki które stanowią poważny potencjał do angażowania ich w procesy rewitalizacji to w szczególności:

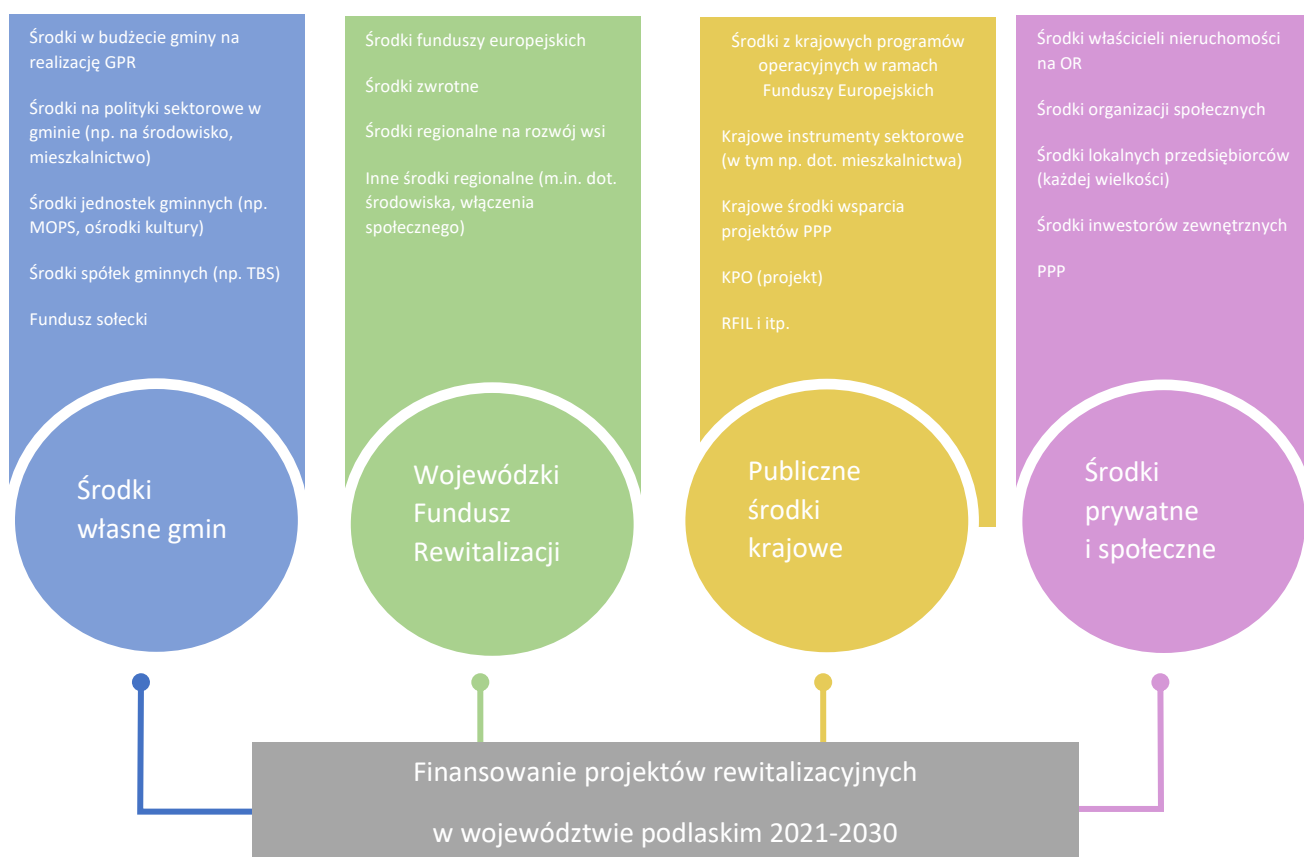
- środki publiczne: samorządów powiatowych oraz instytucji powiatowych;

- środki prywatne: właściciele nieruchomości, wspólnot mieszkaniowych, spółdzielni mieszkaniowych, przedsiębiorców działających na obszarze rewitalizacji;

- środki społeczne: środki organizacji społecznych, grup nieformalnych, środki wspólnot religijnych (np. parafii), środki pochodzące ze składek, crowdfundingu.

Aktywne gminy oraz inni interesariusze prowadzący rewitalizację będą mieli szereg możliwości pozyskania środków na projekty rewitalizacyjne. Szeroki wachlarz potencjalnych źródeł finansowania i rozwijania procesów rewitalizacji spowoduje zapewnienie szans każdej gminie posiadającej GPR na zainicjowanie lub uzupełnienie procesu rewitalizacji, a równocześnie spowoduje potrzebę dążenia do poszukiwania innych źródeł finansowania projektów rewitalizacyjnych przez gminy oraz innych interesariuszy.

Potencjalne narzędzia finansowania projektów rewitalizacyjnych w województwie podlaskim

8.3. Szczególnie pożądane kierunki do finansowania działań rewitalizacyjnych

Rewitalizacja powinna być w każdej gminie „szyta na miarę” – a więc odmienna od tego co zaplanowano w innych gminach, bo uwzględniająca lokalne uwarunkowania i lokalne potencjały. Dobór szczególnie pożądanych kierunków przesądza o tym, czy rewitalizacja w danej gminie będzie miała charakter powierzchowny czy też polegać będzie, zgodnie z celem głównym RPR, na ambitnym zmierzeniu się z problemami zidentyfikowanymi na obszarach rewitalizacji. W ramach przygotowania diagnozy dla RPR zbadano plany i potrzeby zgłaszane przez gminy województwa podlaskiego pod kątem przyszłych działań rewitalizacji. Respektując te oczekiwania zestaw szczególnie pożądanych z punktu widzenia RPR kierunków działań zbudowano także z uwzględnieniem tych ważnych czynników.

Poniższy zestaw najbardziej pożądaných kierunków działań rewitalizacyjnych do realizacji w gminach województwa podlaskiego skonstruowano w taki sposób, że odniesiono je do zdiagnozowanych głównych problemów. Wskazane zagadnienia to te, które z jednej strony są istotne dla gmin regionu, a z drugiej - ich przezwyciężenia należy w pierwszej kolejności poszukiwać w zintegrowanych działaniach, jakie są właściwe dla rewitalizacji. Zaproponowane kierunki działań mogą służyć rozwiązywaniu także pozostałych problemów niż tylko ten, do którego zostały przypisane.

Dokonany dobór w żadnym stopniu nie sugeruje deprecjonowania innych istotnych wyzwań, którym można też przeciwdziałać poprzez sektorowe działania (m.in. rozwój kapitału ludzkiego i społecznego, poprawa zdrowia obywateli, podniesienie poziomu kompetencji i kwalifikacji, redukcja ubóstwa, edukacji i uczenia się do potrzeb nowoczesnej gospodarki, rozwój przedsiębiorczości i rynku pracy, infrastruktura drogowa, rewaloryzacja zabytków, rozbudowa sieci usług publicznych, i innych). Należy zaznaczyć, że wskazanie poniższych przedsięwzięć nie wyklucza możliwości formułowania w GPR innych rodzajów przedsięwzięć dostosowanych do lokalnych potrzeb, uwarunkowań i zidentyfikowanych negatywnych zjawisk.

Problem: Osłabione więzi społeczne i mała aktywność lokalnych społeczności

- organizowanie i urządzenie miejsc aktywności lokalnej (lub innych tego typu miejsc, lokali, instytucji sprzyjających integracji mieszkańców i pobudzających ich aktywność na rzecz działań dla lokalnej społeczności);
- remont, urządzenie lub aranżacja podwórek i innych przestrzeni o charakterze publicznym lub półpublicznym w celu wykreowania przyjaznych zielonych przestrzeni sprzyjających integracji mieszkańców;

Problem: Depopulacja gmin w wyniku m.in. odpływu młodego pokolenia do większych miast

- pakiety działań i zachęt mające sprawić, że młodzi ludzie dostrzegają będą zestaw korzyści wiążący się z pozostaniem w rodzinnej miejscowości lub powrocie do niej po zakończeniu edukacji (m.in. podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych istotnych z punktu widzenia młodych ludzi, wsparcie w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych, wsparcie na rynku pracy, zagadnienia tożsamościowe, itp.);

Problem: niezaspokojone potrzeby mieszkaniowe, także w wymiarze niezadowalających warunków zamieszkania

- modernizacja (m.in. efektywność energetyczna, warunki zamieszkania, ochrona dziedzictwa kulturowego) lub rozbudowa (w tym adaptacja na te cele obiektów o innym dotychczasowym przeznaczeniu) mieszkaniowego zasobu komunalnego gminy lub budynków mieszkalnych TBS/SIM;
- modernizacja budynków mieszkalnych (m.in. efektywność energetyczna, warunki zamieszkania, ochrona dziedzictwa kulturowego) prywatnych lub o mieszanej strukturze własności;

Problem: słabnące gospodarczo centra miejscowości (małe lokalne biznesy przegrywające nierówną konkurencję z sieciami handlowymi i usługowymi)

- działania służące ożywieniu gospodarczemu obszaru rewitalizacji (w tym wsparcie lokalnych przedsiębiorców, rozpoczynanie lub rozszerzanie działalności służącej temu celowi);

Problem: Wykluczenie społeczne oraz zagrożenie wykluczeniem społecznym

- działania nakierowane na trwałą (długookresową) aktywizację osób zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- działania nakierowane na trwałą (długookresową) aktywizację dzieci i młodzieży, o charakterze edukacyjnym (np. wyrównywanie deficytów w tym zakresie), sportowym, kulturalnym, itp.;
- działania nakierowane na wsparcie lub aktywizację seniorów;
- działania nakierowane na wsparcie lub aktywizację (w tym zawodową) osób z niepełnosprawnościami;
- działania nakierowane na poprawę dostępności (m.in. usuwanie barier architektonicznych i innych utrudniających funkcjonowanie osób ze szczególnymi potrzebami w obszarze rewitalizacji);

Problem: Pogarszające się warunki funkcjonowania w obszarach zurbanizowanych, w tym w związku z zachodzącymi zmianami klimatycznymi

- zwiększanie mikroretencji w obszarach zurbanizowanych, powiększanie przestrzeni biologicznie czynnych, tworzenie instalacji spowalniających spływ wody, „zazielenianie” przestrzeni publicznej, zwiększanie liczby drzew i krzewów;
- działania poprawiające estetykę przestrzeni publicznych służących celom społecznym, z wykorzystaniem partycypacyjnego planowania przestrzeni publicznych gmin.